

ΑΡΧΙΕΡΕΙΣ ΤΗΣ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣ ΑΡΔΑΜΈΡΙΟΥ*

Τὸ Ἀρδαμέριον, κείμενον ἀνατολικῶς τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἀπέχον ἀπ' αὐτῆς 40 χιλιόμετρα, εἶναι σήμερον μικρὸν χωρίον τῆς Ἑπαρχίας Λαγκαδᾶ, τὸ δοποῖον ἀριθμεῖ περὶ τοὺς 500 κατοίκους¹.

Ἐρκουλα ἡ Ἐρκούλιον εἶναι ἡ παλαιοτέρα καὶ δὴ ἡ ρωμαϊκὴ ὀνομασία τοῦ μετέπειτα μικροῦ χωρίου τοῦ Ἀρδαμερίου ἡ Ἀρδαμέρεως². Περὶ τούτου γίνεται λόγος εἰς τὸν βίον τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου (Κῶδιξ 179 τῆς Πάτμου), ὁ ὄποιος ἐγράφη κατὰ τὸν 9ον ἢ 10ον αἰώνα: «Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ τοῦ Γαλερίου τὴν τῶν Ῥωμαίων ἀρχὴν διεπόντων, τὸν Ἐρκούλιον Μαξιμιανὸν ἀπὸ φρουρίου εὐτελοῦς ὁ Ἀρδαμήρης νῦν, τὸ πρὶν δὲ Ἐρκουλα ἐπωνομάζετο, πένητα δοντα ως ἄνθρακας ἐσβεσμένους ἐν τῇ Θεσσαλονικέων πόλει πλησιοχώρῳ οὕσῃ αὐτοῖς δόμοις καθ' ἔκαστην πιπράσκοντα μίσθιόν τε χήρας γυναικός, ἐπὶ ἐκστρατείᾳ γενόμενον καὶ ἐν ὁφθαλμοῖς τοῦ

* Πρῶτος ὁ "Α ν θι μος" Ἄ λεξι ο ν δης, Χρονολογικοὶ κατάλογοι τῶν ἀπὸ Χριστοῦ ἀρχιερατευσάντων, κατ' ἐπαρχίας, «Νεολόγος» Κωνσταντινουπόλεως τῆς 4.5.1892, ἀριθμ. φύλου 6827, σ. 3, συνέταξεν ἀτελέστατον κατάλογον τῶν ἀρχιερέων τῆς Ἑπισκοπῆς Ἀρδαμερίου. Ο Ἀρχιμ. Θεόκλης Φιλιππαίος, Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως Ἑπισκοπαὶ καὶ Ἑπίσκοποι 1833-1960, «Θεολογία» 31(1960)535-536, ἀναφέρει τοὺς τελευταίους ἀπὸ τοῦ 1870 μέχρι τοῦ 1934 Ἀρχιερεῖς. Ἀναμφιβόλως δὲ ὑπὸ τοῦ Χ. Γ. Πατρινέλη, Ἱερισσοῦ, Ἀγίου ὄρους καὶ Ἀρδαμερίου Μητρόπολις, «Θρησκευτικὴ καὶ Ηθικὴ Ἑγκυκλοπαιδεία» 6(1965)790, καταρτισθεὶς κατάλογος εἶναι δὲ πληρέστερος. Τὸν κατάλογον τούτον τοῦ Πατρινέλη ἐχρησιμοποίησεν ἐν πολλοῖς δὲ ασίλειος Γ. Ατέσης, Μητροπολίτης πρ. Λήμνου, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ ἀρχῆς μέχρι σήμερον. Ἀνατύπωσις ἐκ τοῦ «Ἐκκλησιαστικοῦ Φάρου», ΝΣΤ' καὶ NZ' (1974 καὶ 1975), ἐν Ἀθήναις 1975, σ. 99-100, 315 καὶ Ἀρχιερεῖς Μητροπόλεών τινων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ ἔτους 1453 μέχρι σήμερον, Καλαμάτα 1978, σ. 49.

1. Κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1971 τὸ Ἀρδαμέριον εἶχε 474 κατοίκους, Ἐθνικὴ Στατιστικὴ Ὑπηρεσία τῆς Ἑλλάδος, Λεξικὸν τῶν Δήμων, Κοινοτήτων καὶ Οἰκισμῶν τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ ἔτους 1971, περιέχον ἐν παραρτήματι τὰς ἐπελθούσας διοικητικὰς μεταβολὰς καὶ ἐγκριθείσας μετονομασίας μέχρι τῆς 31.12.1972, Ἀθῆναι 1974, σ. 23-24. Περὶ τῆς τοποθεσίας τοῦ Ἀρδαμερίου ὄρα καὶ O. Tafrahi, Thessalonique au quatorzième siècle, Paris 1912, σ. 93.

2. X. Γ. Πατρινέλη, Ἱερισσοῦ, Ἀγίου ὄρους καὶ Ἀρδαμερίου, ε.ά., στ. 790.

Διοκλητιανοῦ ἐν τῷ πολέμῳ μεγάλως ἀνδραγαθήσαντα, γαμβρὸν ἐπὶ θυγατρὶ τοῦτον αὐτὸς ἀναλαβόμενος ἵσον αὐτοῖς βασιλέα πεποίηται»¹.

'Η Ἐπισκοπὴ Ἔρκου λίων ἦτοι Ἀρδαμερίου κατέχει μεταξὺ τῶν 11 Ἐπισκοπῶν τὴν δύδονταν θέσιν, προηγουμένη τῶν Ἐπισκοπῶν Ἱερισσοῦ καὶ Ἀγίου Ὄρους, Λητῆς καὶ Ρεντίνης καὶ Βαρδαριωτῶν Τούρκων.

1. Εἶναι ἀξιοσημείωτον ὅτι καὶ ὁ πρῶτος εἰς ἡμᾶς γνωστὸς Ἐπίσκοπος Ἀρδαμερίου ἀναφέρεται ως Ἐρκούλων. Τὴν 2αν Αὐγούστου τοῦ ἔτους 943 καθωρίσθησαν τὰ ὅρια μεταξὺ τῶν κατοίκων τῆς Ἱερισσοῦ καὶ τῶν Ἀθωνιτῶν μοναχῶν. Εἰς τὴν διευθέτησιν τῆς διαφορᾶς ταύτης ἔλαβε μέρος καὶ ὁ «Ιωάννης ὁ ὁσιώτατος ἐπίσκοπος Ἐρκούλων»².

2. Τὸν 10ον αἰῶνα ἐμφανίζεται ἐπίσης ὁ Ἐπίσκοπος Ἡλίας. Τὴν σφραγίδα του «† Ἡλίας Ἀρδαμερίων» ἔξεδωκεν ὁ Laurent³.

3. Τὸν Ιούνιον τοῦ ἔτους 1081 ὁ ἡγούμενος τῆς Μονῆς Κοσμιδίου Εὐ-

1. François Halkin, Une nouvelle Vie de Constantin dans un légende de Patmos, «Analecta Bollandiana» 77(1959)73.

2. Hieroclis synecdemus et notitiae graecae episcopatum (ex recognitione Gustavi Parthey), Amsterdam 1967 (Nachdruck der Ausgabe Berlin 1866), σ. 109.

3. Heinrich Gelzer, Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae episcopatum, ein Beitrag zur byzantinischen Kirchen-und Verwaltungsgeschichte, München 1900, σ. 515· Γ. I. Κονδάρη, «Τακτικά» ἢ «Ἐκθέσεις», «Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία» (Παύλου Δρανδάκη) 22, σ. 757· τοῦ αὐτοῦ, Α', περὶ τὴν ιστορίαν τῶν Μητροπόλεων Βορ. Ἐλλάδος καὶ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν κατὰ τὸν Θ', Ι', καὶ ΙΑ' αἰῶνα, α' Μακεδονία. !) Ἡ πρώτη μνεία τῆς Ἐπισκοπῆς «Βαρδαριωτῶν Τούρκων» (ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Θεολογίας», τ. ΚΓ'), ἐν Ἀθήναις 1952, σ. 7· Paul Gauzier, Clément d'Ohrid, évêque de Drogvista, «Revue des Études Byzantines» 22 (1964) 204, ὑποσ. 26. Ο Γ. I. Κονδάρης, Ἐκκλησιαστικὴ Ἰστορία τῆς Ἐλλάδος. Ἀπὸ τῆς ιδρύσεως τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου μέχρι σήμερον (49/50-1966), τ. Β'. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Η' αἰῶνος μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἐν ἐπιτομῇ. Μετ' ἐπισκοπήσεως τῆς Ἐκκλησιαστικής Ἰστορίας τῆς Ἐλλάδος εἰσαγωγικῶς, ἐν Ἀθήναις 1970², σ. 102 ἐξ. καὶ Συμβολαὶ εἰς τὴν ἐκκλησιαστικήν Ἰστορίαν τῆς Ἀχρίδος. α) Περὶ τὴν γένεσιν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν. β) Τακτικά τοῦ Ι' καὶ Ια' αἰῶνος εἰς παραλλήλους πίνακας. γ) Συνοπτικὴ Ἰστορία τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν, ἐν Ἀθήναις 1967, σ. 26, 45, 69, ἀναφέρει ὅτι ἡ «τάξις» αὕτη ἀνήκει εἰς τὰ ἔτη 972-976.

4. Germaine Rouillard et Paul Collombe, Actes de Lavra. Edition diplomatique et critique d'après les descriptions, photographies et copies de Gabriel Millet et Spyridon de Lavra, tome Ier (897-1178), Paris 1937, σ. 11. Πρβλ. Paul Lemire, André Guillou, Nicolas Svoronos, avec la collaboration de Denise Pauchryssanthou, Actes de Lavra. Première partie. Texte, Paris 1970, σ. 231.

5. V. Laurent, Le corpus des sceaux de l'empire byzantin. Tome V: L'Église. Première partie. I. L'Église de Constantinople A. La Hierarchie, Paris 1963, σ. 344.

γένιος καὶ οἱ μοναχοὶ ἀσφαλίζουν εἰς τὸν ἡγούμενον Βενέδικτον καὶ τοὺς Ἀμαλφινοὺς μοναχοὺς τὴν πώλησιν «τόπου ἐν τῇ ἐπισκέψει τοῦ Πριναρίου τῇ ἐπωνυμίᾳ ὁ Πλάτανος» (ἀνατολικᾶς τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Στρυμόνος). Ἀντίγραφον τῆς πράξεως ταύτης ἐπικυρώνει «† ὁ εὐτελὴς ἐπίσκοπος Ἀρδαμέρεως Δῃ μήτριος τοῦ Αλεξίου Γ’, τοῦ Ὁκτωβρίου τοῦ ἔτους 1196: «Ἐξ ἀντιβολῆς εὑρών τὰ ἀνατεταγμένα ἵσα τοῖς ἐμφανισθεῖσί μοι πρωτοτύποις αὐτῶν, τῇ ὑπομνήσει δηλαδὴ καὶ τῇ ἐπ’ αὐτῇ ἐξενεχθείσῃ προσκυνητῇ ἀντιγραφῇ, ὑπέγραψα. † Ὁ εὐτελὴς ἐπίσκοπος τῆς ἀγιωτάτης ἐκκλησίας Ἀρδαμερίου Δημήτριος †»². Ὁ Δημήτριος μετέσχεν ἐπίσης μετὰ τῶν Ἐπισκόπων Ἰερισσοῦ Νικολάου καὶ Κασσανδρείας Μιχαὴλ εἰς τὴν ἐν τῷ Ναῷ τῆς Ἅγιας Σοφίας Θεσσαλονίκης τελεσθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Κωνσταντίνου Μεσοποταμίτου τελετὴν τῆς χειροθεσίας τοῦ Ἀγίου Σάββα τῆς Σερβίας ὡς Ἀρχιμανδρίτου³. Ἐκ τούτων καθίσταται σαφὲς ὅτι ὁ Δημήτριος ἀρχιεράτευσε κατὰ τὰ τέλη τοῦ 12ου καὶ τὰς ἀργὰς τοῦ 13ου αἰώνος.

1. Paul Lemerle, André Guillu, Nicolas Svoronos, *Actes de Lavra*, ξ.ά., σ. 235. "Ορα καὶ Germaine Rouillard et Paul Collomp, *Actes de Lavra*, ξ.ά., σ. 123, ὅπου δύως ὁ μὴν εἶναι Ἰούλιος. Πρβλ. καὶ Paul Lemerle, *Les archives du monastère des Amalfitains au Mont Athos*, «Ἐπετηρίς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν» 23 (1953) 552.

2. Paul Lemerle, André Guillu, Nicolas Svoronos, *Actes de Lavra*, §. 231, 360. "Ορα και Germaine Roillard et Paul Collom p, *Actes de Lavra*, §. 123, δπου ομως ό χρόνος είναι 'Οκτώβριος τοῦ (1091 ή 1106;). Πρβλ· και † τοῦ πρ. Λεοντοπόλεως Ε ὑ σ τρατιά δον Σωφρονίου, 'Ιστορικὰ μυητεῖα τοῦ "Αθω, «Ελληνικά» 2(1929)383.

3. Paul Lemerle, André Guilla, Nicolas Svoronos, *Actes de Lavra*, § 2, p. 231.

4. Jacques Bompaire, Actes de Xéropotamou. Édition diplomatique. Texte, Paris 1964, σ. 127. Πολὺ και σ. 262.

⁵ Louis Petit et B. Korobley. Actes de l'Athos. V. Actes de Chilandar.

έτη μετά ταῦτα, διότι τὸ 1416 ὑπερεκατοντούτης Ἱερομόναχος ἀνέφερεν «ὅτι καὶ χρόνους συχνοὺς ἐχρημάτισεν εἰς δίκαια τοῦ Ἀρδαμέριως ἐκείνου κυροῦ Θεοδοσίου» καὶ ὅτι ὑπῆρχεν εἰς τὸ Ἀρδαμέριον Ἐπίσκοπος «καὶ πρὸ τῆς Σερβικῆς ἀρχῆς καὶ κατὰ ταύτην»¹.

5. 'Επὶ τῆς ἀρχιερατείας τοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Γαβριήλ (1397-;) ὁ Ἐπίσκοπος 'Αρδαμέριος μέρος συχνούς δήπου καὶ οὐ μεῖον τῶν πεντεκαίδεκα καὶ πολλὴν ἐνδεικνύμενος τὴν ἔνστασιν» ἐπεδίωκε νὰ τῷ παραχωρηθοῦν τὰ εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν Λητῆς καὶ Ρεντίνης ἀνήκοντα χωρία Σούδα καὶ Βορέον. Θανόντος τοῦ Ἐπισκόπου τούτου κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς δευτέρας δεκαετίας τοῦ 15ου αἰώνος, δὲν ἔπαυσεν ὑφισταμένη ἡ ἀπαίτησις αὕτη τοῦ Ἐπισκόπου Ἀρδαμερίου, διότι καὶ ὁ διάδοχός του Γρηγόριος ἀπήτει ὄμοιώς τὰ δύο ὡς ἄνω χωρία².

6. 'Ο Γρηγόριος ἐπέτυχε τελικῶς τοῦ σκοποῦ του, διότι ὁ Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Γαβριήλ, διὰ γράμματος, κατὰ τὰ μέσα τῆς δευτέρας δεκαετίας τοῦ 15ου αἰώνος, ἐπεδίκασεν εἰς αὐτὸν τὰ δύο χωρία. Κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης ἐκινήθη ὁ Ἐπίσκοπος Λητῆς καὶ Ρεντίνης (ἀνωνύμως ἀναφέρεται), μετὰ τὸν θάνατον δὲ τούτου καὶ ὁ διάδοχός του Χριστόδουλος δὲν ἔπαυσε νὰ διεκδικῇ τὰ δύο χωρία. Κατόπιν ἐρεύνης ὁ Γαβριήλ διὰ νέου σιγιλλιώδους γράμματος τοῦ Μαΐου τοῦ 1416 ἐθεώρησεν ἀργὸν καὶ ἄκυρον καὶ ὡς μὴ γενόμενον τὸ πρῶτον γράμμα καὶ ἀπέδωκεν εἰς τὸν Ἐπίσκοπον Λητῆς καὶ Ρεντίνης Χριστόδουλον τὰ δύο χωρία³.

Βυζαντινά Χρονικά. Παράρτημα τοῦ IZ' τόμου. No. 1, Πετρούπολις 1911, σ. 84. Πρβλ. F r a n z D ö l g e r, Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges. 115 Urkunden und 50 Urkundensiegel aus 10 Jahrhundertern, München 1948, σ. 116. Τοῦ αὐτοῦ, πιθανῶς, Γρηγορίου κριτισμόγραφον, διὰ τοῦ ὄποιον δηλοῦνται ὅτι ἡ περιουσία Γρηγορίου τοῦ Ιασβῆ ἀνήκει εἰς τὴν ἐν Ἀθῷ Μονὴν Δοχειαρίου, τῆς ὄποιας ἡτο μοναχός, καὶ ὅχι εἰς τὸν Καθακάριον τὸν Πατρικωνᾶν, ἀναφέρει ὁ Ἀρχιμ. Χριστόφορος Κτενᾶς, Τὰ κειμηλιαρχεῖα τῆς ἐν Ἀγίῳ Ορει τῷ Αθῷ ιερᾶς Μονῆς τοῦ Δοχειαρίου, «Ἐπετηρίς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν» 7(1930)112. Πρβλ. καὶ F r a n z D ö l g e r, Aus den Schatzkammern, ἔ.ἄ., σ. 116.

1. † τοῦ πρ. Λ. Σωφρονίου, Γράμμα τοῦ Θεσσαλονίκης Γαβριήλ ἐπιδικάζον δύο χωρία τῆς Ἐπισκοπῆς Ἀρδαμερίου τῷ ἐπισκόπῳ Λιτῆς καὶ Ρεντίνης, «Γρηγόριος ο Παλαμᾶς» 1(1917) 43. Πρβλ. καὶ σ. 44.

2. † τοῦ πρ. Λ. Σωφρονίου, Γράμμα τοῦ Θεσσαλονίκης Γαβριήλ., ἔ.ἄ., σ. 41-42.

3. Τὸ κείμενον τοῦ γράμματος τούτου, † τοῦ πρ. Λ. Σωφρονίου, Γράμμα τοῦ Θεσσαλονίκης Γαβριήλ, ἔ.ἄ., σ. 41-45. 'Ο αὐτὸς Γρηγόριος ὑπέγραψε (τὸ 1417;) «δι' ἀσφάλειαν» αὐτοκρατορικὸν χρυσόβουλον ('Ιωάννου Ε' τοῦ Παλαιολόγου;), διὰ τοῦ ὄποιον παρακελεύεται ἡ Μονὴ Δοχειαρίου ὅπως κατέχῃ καὶ νέμηται ἀπαντά τὰ κτήματα αὐτῆς διοιδήποτε δύντα, † Ἀρχιμ. Χριστόφορος Κτενᾶς, Τὰ κειμηλιαρχεῖα, ἔ.ἄ., σ. 109. F r a n z D ö l g e r, Aus den Schatzkammern, ἔ.ἄ., σ. 115-116.

7. Ό Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Μάξιμος συνέστησεν ἐπιτροπὴν πρὸς καθορισμὸν τῶν δρίων τῶν μετοχίων τῶν Μονῶν Διονυσίου καὶ Ζωγράφου. Εἰς τὴν ἐπιτροπὴν ταύτην προσετέθη καὶ ὁ «κατὰ συγκυρίαν ἐκεῖσε τυχών καὶ ὁ Ἀρδαμέρεων κῦρος Γρηγόριος». Ἡ πρᾶξις διευθετήσεως τῆς δριακῆς διαφορᾶς ἐγένετο κατὰ τὰ ἔτη 1503-1504¹.

8. Τὸν Φεβρουάριον τοῦ ἔτους 1541 ὁ Πατριάρχης Ἰερεμίας Α', διὰ γράμματος διεκήρυξεν ὅτι ἡ Μονὴ Κουτλουμουσίου ἀνήκει εἰς τοὺς Ἑλληνας μοναχοὺς καὶ ὅχι εἰς τοὺς Βουλγάρους, οἵ δοποῖοι ἔφερον αὐτὴν εἰς παντελῆ ἐρήμωσιν. Τὰ περὶ τῆς ἐρημώσεως τῆς Μονῆς καὶ τῆς ἀνορθώσεως αὐτῆς ὑπὸ τῶν Ἐλλήνων ἐπληροφορήθη ὁ Ἰερεμίας παρὰ «τοῦ θεοφιλεστάτου πρώην Ἀρδαμέρεως Ἰωάσαφον» καὶ Ἀθωνιτῶν μοναχῶν².

9. Τὸν Μάϊον τοῦ ἔτους 1541 ὑπεγράφη ὑπὸ 68 Μητροπολιτῶν καὶ Ἐπισκόπων συνοδικὸν ἔγγραφον διὰ τοῦ δοποίου ἐπεκυρώθη ἔγγραφον τοῦ ἰδίου ἔτους τῆς Συνάξεως τοῦ Ἀγίου Ὁρους πρὸς τὸν Πατριάρχην Ἰερεμίαν Α' περὶ τῆς Μονῆς τοῦ Σταυρονικήτα. Μεταξὺ τῶν Ἀρχιερέων ὑπογράφει καὶ «ὁ ταπεινὸς Ἐπίσκοπος Ἀρδαμερίου Φιλόθεος»³.

10. Κατὰ τὰ ἔτη 1543-1544 ὑπεγράφη ἔγγραφον τῆς Συνάξεως τοῦ Ἀγίου Ὁρους περὶ τοῦ ὄδατος τοῦ Προφουρνίου Κελλίου τοῦ ἐν ταῖς Καρυαις. Τὸ ἔγγραφον ὑπογράφει καὶ «† ὁ Ἀρδαμερίου Ἰωάσαφος»⁴.

11. Ό Γαλακτίων οἰκονομίδες, *Actes de Dionysiou*. Édition diplomatique. Texte, Paris 1968, σ. 201.

2. Paul Lemire, *Actes de Kutlumus*. Édition diplomatique, Texte, Paris 1946, σ. 174.

3. Γαβριὴλ Σταυρονικητιανοῦ, Σιγίλλιον τοῦ Πατριάρχου Ἰερεμίου τοῦ Α', δι' οὐ ἐπικυροῦ καὶ ἐπιβεβαιοῦ τὰ μετὰ τῆς Μονῆς Φιλοθέου καὶ τοῦ ἔξαρχου Γρηγορίου συμπεφωνημένα περὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἐκχωρήσεως τοῦ καθίσματος τοῦ Σταυρονικήτου, «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» 4(1920)226.

4. † Τοῦ προ. Λεοντοπόλεως Εὐστρατιάδου Σωφρονίου, Ἰστορικά, ἔ.α., σ. 348.

5. Emile Legrand, *Bibliographie hellénique ou description raisonnée des ouvrages publiés en grec par des grecs au XV° et XVI° siècles*, tome seconde, Paris 1885 (Bruxelles 1963), σ. 2. Τάσος Ἀθ. Γρητσόπουλος, Κατάλογος τῶν χειρογράφων κωδίκων τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Σχολῆς Δημητσάνης, «Ἐπετηρίς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν» 24(1954)255.

6. Περικλέοντος Γρηγορίου, Θεσσαλονικέων μητροπολίται ἀπὸ Θεωνᾶ τοῦ ἀπὸ ἡγουμένων μέχρι Ἰωάσαφον (1520-1578), «Byzantinische Zeitschrift» 12(1903)150.

12. 'Ο Μ α τ θ α ī ο ς υπογράφει ἔγγραφον τοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Ἰωάσαφ, τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1569, διὰ τοῦ ὁποίου βεβαιοῦται ὅτι ὁ Βεροίας Θεοφάνης Μαλάκης ἐδώρησε τὸν Ναὸν τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου Θεσσαλονίκης εἰς τὴν Μονὴν τῶν Βλατάδων¹.

13. 'Ο Α ρ δ α μ η ρ ī ω ν Ζ ω σ i μ ã ς υπογράφει τὸν Μάϊον τοῦ 1611 πρᾶξιν τοῦ Πατριάρχου Νεοφύτου περὶ γαμικῶν τινων υποθέσεων².

14. Τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1619 «† ὁ Σισανίου καὶ Ἀρδαμερίου Σ α μ ο υ-ὴ λ» υπογράφει σιγιλλιῶδες γράμμα τοῦ Πατριάρχου Τιμοθέου, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπικυροῦται ἡ πρὸς τὴν Μονὴν Κουτλουμουσίου δωρεὰ παρὰ τοῦ Ἱερομονάχου Μάρκου τῆς Μονῆς τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου, κειμένης εἰς τὸ Ἀιδονοχώριον τῶν Σερρῶν³.

15. 'Ολίγα ἔτη μετὰ ταῦτα ὁ Μ ε λ ἐ τ i ο ς υπογράφει ώς ἐπίσκοπος τῆς Γαλάτζητας εἰς ἐπιστολήν του πρὸς τὸν καρδινάλιον Βαρβερίνον, δημοσιευθεῖσαν υπὸ τοῦ Λάμπρου:

«Τῷ ἐκλαμπροτάτῳ καὶ πανιερωτάτῳ κυρίῳ καρδειναλίῳ τῷ Βαρβερίνῳ προσκυνητῶς καὶ εὐλαβῶς γράφω καὶ κομίζω.

Ἡ ἐμὴ ἐπαρχία ἐκλαμπρότατε καρδινάλιε, ἐπειδὴ καὶ ποθεῖς τοῦτο μαθεῖν, ὑπάρχει ἔξωθεν τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης, μίλια δεκαπέντε, πρὸς τὸ Ἱερόν Ὅρος· ἡ δὲ χώρα ὁποῦ ἐστιν ἡ ἐπισκοπὴ ὑπάρχει ώραία εἰς πλάγιον τῶν δρέων· διάρρυτος συγχοῖς ὑδάτων νάμασιν κήπους τ' ἔχουσα περισσοὺς καὶ δύώρας ποικίλας· δόνομα δὲ ἐστὶ Γαλάτζητα· περιέχει δὲ αὔτη καὶ χωρία μερικὰ ἔως δεκαέννεα ἀλλ' ὀλιγάνθρωπα καὶ ἀπόλησμένα υπὸ τῶν ἀσεβῶν, διὰ τὸ δύσφορον τῆς τυραννίδος· ἵερεῖς δὲ ὑπὸ ἐμὲ διατελοῦσι εἴκοσι, δέκα μὲν ἐν τῇ Γαλάτζητα, οἱ δὲ ἄλλοι ἐν τοῖς χωρίοις· μοναστήριον δὲ ἐστιν ἐν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ, ἡ Ἱγία Ἀναστασία, πλούσιον κατὰ πολλά, ἔχον μοναχοὺς πεντακοσίους καὶ ἐπέκεινα ἔνδοθεν καὶ ἔξωθεν· διότι ἔχει κτήματα πολλά, ἀγρούς, ἀμπελῶνας, καὶ ἐτέρας μονάς μικράς εἰς ἀποδωχὴν τῶν μο-

1. 'Α π o σ t ὄ λ o u 'Α θ. Γ λ a β i n a, Μητροπολίται τινες Θεσσαλονίκης κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰώνα, «Ἐπιστημονική Ἐπετηρίς Θεολογικῆς Σχολῆς Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης» 19(1974)312, ἔνθα καὶ ἡ περὶ τοῦ ἔγγραφου βιβλιογραφία.

2. 'Α θ a ν a s i o u K o m v o u 'Υψηλάντον, 'Εκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν τῶν εἰς δώδεκα βιβλίον H' Θ' καὶ I' ἥτοι τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν (1453-1789). (Ἐκ χειρογράφου ἀνεκδότου τῆς ἱερᾶς μονῆς τοῦ Σινᾶ). Ἐκδίδοντος Ἀρχιμ. Γερμανοῦ Ἀφθονίδου Σιναῖτου, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1870, σ. 127· A. Π a π a δ o π o ύ λ o u -K e r a μ e μ ἐ ω ς, Κατάλογος τῶν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Φιλολογικῷ Συλλόγῳ χειρογράφων βιβλίων, «Ο ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληνικὸς Φιλολογικὸς Σύλλογος, Παράρτημα τοῦ Κ'-ΚΒ', τόμου», ἐν Κωνσταντινουπόλει 1892, σ. 99. Πρβλ. καὶ Μ a ν o u ἡ λ Ἰω. Γ e δ e ώ ν, Πατριαρχικai Ἐφημερίδες. Εἰδήσεις ἐκ τῆς ἡμετέρας ἐκκλησιαστικῆς ἴστορίας 1500-1912, ἐν Ἀθήναις 1938, σ. 519.

3. P a u L e m e r l e, Actes de Kutlumus, §.a., σ. 189.

ναχῶν· ζεύγη βοβαλικὰ καὶ βοῖδια διακόσια πεντήκοντα καὶ ἐπέκεινα· ἵππους τε οραιοτάτους καὶ ἡμιόνους προβάτων τε καὶ ἑρηφίων χιλιάδας τέσσαρας καὶ ἐπέκεινα· ἔνδοθεν δὲ τὸ μοναστήριον πάνυ καλῶς κατασκευασμένον· ὁ ναὸς ἔνδοθεν εὐτερεπισμένος ὥραιώτατα· ἔχων διάφορον κόσμον ἐκκλησιαστικόν, βιβλία παλαιὰ τῶν ἀγίων Πατέρων, λείψανα ἀγίων διαφόρων, τοῦ μεγάλου Βασιλείου, τοῦ ἀγίου Χρυσοστόμου, καὶ ἄλλων· τὴν κάραν τῆς ἀγίας Ἀναστασίας· ἡ ἀκολουθεία τῶν ἱερέων ἀκατάπαυστος, ποιούντων ὅλου τοῦ ἐνιαυτοῦ ἀγρυπνίας παννυχίους ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἰς τὰς δεσποτικὰς ἑορτὰς καὶ θεομητερικὰς καὶ ἄλλων ἑορταζομένων ἀγίων· ἡ τροφὴ αὐτῶν μέτριος. Σαββάτῳ δὲ καὶ Κυριακῇ ἐστιῶσι τυρὸν καὶ ωᾶ, πίνωσιν δὲ καὶ οἶνον κατὰ τὰς ἡμέρας· κρεοφαγίας παντελῶς ἀπέχουσι· κακοπαθοῦσι δὲ πλεῖστα ὑπὸ τῶν ἀσεβῶν ἀενάως, διότι ἡ αὐτῶν μονὴ ἔμπροσθεν αὐτῶν ὑπάρχει· καὶ ταῦτα μὲν ἵσθι περὶ τῆς ἐπαρχίας μονής τῆς Γαλάτζητας.

Μελέτιος ἐπίσκοπος τῆς Γαλάτζητας μικρὸς δοῦλος τῆς ἐκλαμπρότερού σου»¹.

Φαίνεται ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ ἔδρα τῆς Ἐπισκοπῆς μετεφέρθη ἀπὸ τὸ Ἀρδαμέριον εἰς τὴν Γαλάτισταν, οὕτω δὲ ἔξηγεῖται διατί καὶ μετὰ ταῦτα, εἰς ὥρισμένας περιπτώσεις, ἡ Ἐπισκοπὴ ἀναγράφεται ὡς Ἀρδαμερίου καὶ Γαλατίστης.

Εἰς σύνοδον, συγκληθεῖσαν τὸ 1638, ἐπὶ Πατριάρχου Κυρίλλου Κονταρῆ, περὶ τῶν καλβινικῶν δογμάτων Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, μετέσχε καὶ ὁ πρώην Ἀρδαμερίου Μελέτιος².

16. «Ο Ἀρδαμερίου (;) Θ ε ο φ ἀ ν η ζ» ὑπογράφει τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1633 τὸ συνοδικὸν σιγιλλιῶδες γράμμα Κυρίλλου τοῦ Λουκάρεως, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ Μονὴ τῶν Βλατάδων ὑπετάγη καὶ προσηλώθη εἰς τὴν Μονὴν τῶν Ἰβήρων³.

Εἰς τὸν παριστινὸν κώδικα 552 Α τοῦ 13ου αἰῶνος ὑπάρχει ἡ σημείωσις Θεοφάνους Ἀρδαμερίου. «Ο Darrouzès ἔξ ἀφορμῆς τῆς ὑπογραφῆς ταύτης δέχεται ὅτι δικδικὸν οὗτος ἀνήκειν εἰς τὴν Μονὴν τῆς Ἀγίας Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολυτρίας καὶ ὅτι δύναται τις νὰ χρονολογήσῃ τὴν ὑπογραφὴν τὸ πολὺ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 16ου αἰῶνος⁴. Ἐκ τῆς προηγουμένης περὶ Θεο-

1. Σ π υ ρ . Π. Λ ἀ μ π ρ ο ν, Περὶ τινῶν Βαρβεριανῶν κωδίκων, «Νέος Ἐλληνομνήμων» 5(1908)464-465. Πρβλ. καὶ Μ α ν ο ν ἡ λ Ἰω. Γ ε δ ε ώ ν, Πατριαρχικαὶ Ἐφημερίδες, ἔ.ἄ., σ. 519.

2. M i c h a e l i s L e Q u i e n, Oriens christianus, tomus secundus, Parisiis 1740, στ. 68-69.

3. Ἰω α κ ε ᴵ μ Ἰ β η ρ ᴵ τ ο ν, Ἡ Μονὴ τῶν Βλατάδων καὶ τὸ καυκίον δι' οὐ δ Χριστὸς ἔπιεν ἐπὶ τῆς γῆς, «Γρηγόριος δ Παλαμᾶς» 6(1922)565.

4. J e a n D a r r o u z è s, Les manuscrits du monastère Sainte Anastasie Pharmacolytria de Chalcidique, «Revue des Études Byzantines» 12(1954)49.

φάνους μαρτυρίας καὶ ἐκ τῶν ἐν συνεχείᾳ ἀναφερομένων πρέπει νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ Θεοφάνης τοῦ κώδικος ταυτίζεται μὲ τὸν Θεοφάνη τῶν μέσων τοῦ 17ου αἰῶνος.

Τὸ 1651 ὁ Θεοφάνης ἀπεστάλη εἰς Φιλιππούπολιν πρὸς συλλογὴν ἐλεῶν ὑπὲρ τοῦ Πατριαρχείου¹.

Τὸν Ἰούνιον τοῦ 1651 ὁ πρόφητος Ἀρδαμερίου καὶ Γαλατίστης Θεοφάνης ἐξελέγη Ἀρχιεπίσκοπος Κασσανδρείας. Τὸ ἔγγραφον τῆς ἐκλογῆς ταύτης, τὸ ὅποιον ὑπάρχει εἰς τὴν Νομικήν Συναγωγὴν (φ. 237^r), ἔχει οὕτως:

«Ἐπειδὴ τῆς ἀγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Κασανδρίας, γνησίου δίχα ἀρχιερέως ἐναπομεινάσης, ὡς τοῦ ἐν αὐτῇ ἀρχιερατεύοντος κατὰ προεδρίαν Δαμασκηνοῦ τοῦ πρώην Θεσσαλονίκης φυσικῷ θανάτῳ ἀποθανόντος; ἡμεῖς οἱ παρευρεθέντες ἀρχιερεῖς, προτροπῆ τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν αὐθέντου καὶ δεσπότου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυρίου κυρίου Ἰωαννικίου, εἰσήλθομεν ἐν τῷ πανσέπτῳ ναῷ τοῦ μεγαλομάρτυρος γεωργίου τοῦ τροπαιοφόρου τῷ ἐν τῷ διπλοφαναρίῳ, καὶ ψήφους κανονικάς ποιήσαντες εἰς ἐκλογὴν προσώπου τοῦ ἀρχιερατεύσοντος ἐν αὐτῇ πρῶτον μὲν ἐθέμεθα τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον πρώην Ἀρδαμερίου καὶ γαλατίστης κὺρ Θεοφάνην, δεύτερον τὸν ἰερομόναχον κύρ Ιάκωβον καὶ τρίτον τὸν ἐφημέριον τὸν ἰερομόναχον κύρ Δαυΐδ· ὅθεν εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν, ἐγράφη καὶ τὸ παρὸν ἐν τῷτε τῷ ἰερῷ κώδικι τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας· ἐν ἔτει ἀχναῷ Ἰουνίῳ ἵνδικτιῶνος δ:»².

17. Τὴν 5ην Ἰουνίου 1680 ὁ πρόφητος Ἀρδαμερίου Μελετίου καὶ ἐξελέγη Ἀρχιεπίσκοπος Κασσανδρείας. Τὸ ἔγγραφον τῆς ἐκλογῆς ταύτης, τὸ ὅποιον ὑπάρχει εἰς τὴν Νομικήν Συναγωγὴν (φ. 243^r), ἔχει οὕτως:

«Ἐπειδὴ τῆς ἀγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Κασανδρίας, ἀπροστατεύοντος διαμεινάσης, ὡς τοῦ ἐν αὐτῇ ἀρχιερατεύοντος κύρ Μελετίου, παραίτησιν οἰκειοθελῆ, καὶ ἀβίαστον πεποιηκότος, καθὰ φαίνεται εἰς τὸ οἰκειόχειρον αὐτοῦ παραιτήσεως γράμμα, ὅπερ κεῖται ἐνταῦθα, ἡμεῖς οἱ παρατυχόντες ἐνταῦθα συναδελφοὶ ἀρχιερεῖς, προτροπῆ τοῦ παναγιωτάτου ἡμῶν αὐθέντου, καὶ δεσπότου, τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, κυρίου, κυρίου Ἰακώβου, συνελθόντες ἐν τῷ πανσέπτῳ πατριαρχικῷ ναῷ, τοῦ ἀγίου μεγαλομάρτυρος γεωργίου τοῦ τροπαιοφόρου, καὶ ψήφους κανονικάς περὶ αὐτῆς πεποιηκότες, καὶ προβαλόντες, ἐθέμεθα μὲν πρῶτον τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον πρώην Ἀρδαμερίου, κύρ Μελχισεδέκ, καὶ δεύτερον τὸν δσιώτατον ἰερομόναχον κύρ Γεράσιμον· ὅθεν εἰς ἔνδειξιν

1. Μανούηλ Ιω. Γεδεών, Πατριαρχικὴ Ἐφημερίδες, ἔ.ἀ., σ. 519.

2. Πρβλ. Νικόλαος Β. Τωμαδάκη, Ἰωαννικίου Β' οἰκουμενικοῦ πατριάρχου τοῦ ἀπὸ Ἡρακλείας γράμματα, ἐπιστολαί, τόμοι, ὑπομνήματα καὶ ἄλλα ὑπὸ αὐτοῦ ὑπογραφέντα ἔγγραφα (1624-1657), «Ἐπετηρίς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν» 42(1975-76)78.

κατεστρώθησαν καὶ τὰ δόνόματα αὐτῶν, ἐν τῷδε τῷ Ἱερῷ κώδικι τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας· ἐν ἔτει σωτηρίω αχπὶ ιουνίῳ ε' ἵνδικτιῶνος γης»¹.

18. Τὴν 3ην Μαΐου τοῦ 1677 «τὸ Ζαγκλιβερίου Ἀνθίμος ὁ προσήλιος τοῦ Πατριάρχου Διονυσίου περὶ τῆς σταυροπηγιακῆς Μονῆς τῆς Θεοτόκου, κειμένης εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν Ὄλενης, εἰς τὴν τοποθεσίαν Γλαρέντζα, μεταξὺ τοῦ Χλεμούτζη καὶ τοῦ Γαστουνίου². Ἡ νέα μεταφορὰ τῆς ἑδρᾶς τῆς Ἐπισκοπῆς εἰς τὸ Ζαγκλιβερίον, κώμην τῆς Ἐπαρχίας Λαγκαδᾶ, ἐπέφερε καὶ τὴν σχετικὴν ἀλλαγὴν εἰς τὴν ὑπογραφὴν τοῦ οἰκείου Ἱεράρχου.

19. Τὴν 9ην Μαρτίου τοῦ 1702, διὰ γράμματος τοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης ἀγγέλλεται ἡ ἐκλογὴ τοῦ Ἱερομονάχου Ἰγνατίου ως ἐπισκόπου Ἱερισσοῦ καὶ Ἀγίου ὄρους. Τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ἰγνατίου μετέσχε καὶ ὁ Ἀρδαμερίου Θεόκλητος ἀναφέρεται ἐπίσης εἰς «τακτικὸν» τὸν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰώνος³.

20. Εἰς ἐπιστολὴν τοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Ἰωακείμ, τῆς 19ης Δεκεμβρίου 1738, ἀναφέρεται ἀνωνύμως ὁ Ἐπίσκοπος Ἀρδαμερίου, ὁ ὁποῖος, μεταβαίνων εἰς Ἀγίου ὄρους, ἐκόμιζε τὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν ἐρημίτην τοῦ Ἀθω καὶ φίλον τοῦ Ἰωακείμ Μητροπολίτην πρόφην Ἀρτῆς Νεόφυτον⁴. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ διαπιστωθῇ ἐὰν δὲ ὡς ἄνω ἀνωνύμως ἀναφερόμενος Ἐπίσκοπος ταυτίζεται μὲ τὸν «Ζαγκλιβερίου Μακάριον», ὁ ὁποῖος, τὴν 2αν Ιουλίου 1741, ὑπογράφει σιγίλλιον τοῦ Πατριάρχου Παϊσίου περὶ τῆς Μονῆς τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Ἐλεούσης τῆς Ἐπαρχίας Παλαιῶν Πατρῶν⁵.

21. Ἀρχιερατεύοντος εἰς τὴν Θεσσαλονίκην τοῦ Θεοδοσίου (1767-1769), ἡ ὑπ' αὐτὸν Σύνοδος ἐξέλεξε τὸν Κύριλλον ως Ἐπίσκοπον τῆς ἐπανιδρυθείσης Ἐπισκοπῆς Λητῆς καὶ Ρεντίνης. Τὴν ἐποχὴν αὐτήν, ως ἀναφέρεται εἰς τὴν πρᾶξιν τῆς τοπικῆς Συνόδου τῆς Θεσσαλονίκης, Ἐπίσκοπος Ἀρδαμερίου ἦτο ὁ Γρηγόριος⁶.

1. Πρβλ. Κ. Ν. Σάθα, Μεσαιωνική βιβλιοθήκη, τ. Γ', ἐν Βενετίᾳ 1872 ('Αθῆναι 1972), σ. 604. Μ. Ι. Γεδεών, Σημειώσεις εἰς ἀναγραφὰς Μητροπολιτῶν Θεσσαλονίκης, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» 23(1903)256.

2. Ντίνος Δ. Ψυχογιος, Πατριαρχικὰ σιγίλλια τῆς μονῆς «Βλαχέρνας» Ἡλείας, «Ἐλληνικά» 16(1958-1959)206.

3. Μανουὴλ Ἰω. Γεδεών, Πατριαρχικαὶ Ἐφημερίδες, ἔ.ἀ., σ. 202-203, 519.

4. Α. Παπαδόπουλος - Κεράμεως, Τακτικὸν τῶν ὅρθοδόξων ἐκκλησιῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ κατάλογος ἀρχιερέων ἀκμασάντων ἐν αὐταῖς μεταξὺ τοῦ ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰώνος, «Δελτίον τῆς Ἰστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος» 3(1889)473.

5. † τοῦ πρ. Λεοντοπόλεως Σωφρονίου, Ἀρχιερατικὰ Γράμματα, «Θεολογία» 17(1939)150.

6. Ντίνος Δ. Ψυχογιος, Πατριαρχικὰ σιγίλλια, ἔ.ἀ., σ. 214.

7. Μιχαὴλ Ἀθ. Καλινδέρη, Τὰ λυτὰ ἔγγραφα τῆς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκης Κοζάνης 1676-1808, ἐν Θεσσαλονίκῃ 1951, σ. 9.

22. «Διονύσιος Δαπόντες, Αντριώτης, ὁ Ἀρδαμερίου νῦν, εἰς τῶν ἐπισκόπων καὶ αὐτὸς τοῦ Θεσσαλονίκης, καὶ τοῦτος ἐπίσημος διὰ μάθησιν¹, ἡγάπα Ἰδαιτέρως τὸν ἐπ' ἄρκετὰ ἔτη, μέχρι τοῦ 1786, διατρίβοντα εἰς Θεσσαλονίκην, διηγέρειν τὸ «Ἐλληνομουσεῖον» ἥτοι τὴν σχολὴν τῆς πόλεως, Ἀθανάσιον Πάριον². Τὸ 1774, εἰς τὴν συγκληθεῖσαν, μὲ πατριαρχικὴν ἔγκρισιν καὶ εὐλογίαν, σύνοδον, περὶ τοῦ ζητήματος τῶν μνημοσύνων, εἰς τὴν ἐν Ἀγίῳ Ὁρεὶ Μονὴν Κουτλουμουσίου, ἔλαβε μέρος καὶ ὁ Ἀρδαμερίου. Ὁ Ἱδιος Ἐπίσκοπος, εἰς λόγον του, τὸν ὅποιον ἔξεφώνησεν εἰς πάνδημον σύναξιν, εἰς τὸν ναὸν τοῦ Πρωτάτου, ἐξ ἀφορμῆς τῆς αὐτῆς ἔριδος, κατεφέρθη μετὰ δριμύτητος ἐναντίον τῶν Κολλυβάδων. Ὁ Ἀθανάσιος Πάριος ἀπῆγε τὸν ἐπιστολὴν καὶ πρὸς τὸν Ἐπίσκοπον Ἀρδαμερίου, ὑπὸ τοῦ ὅποιου καὶ κατηγορήθη ὡς πρόξενος τῶν ἐν Ἀγίῳ Ὁρεὶ ταραχῶν³.

Εἰς ἑτέραν σύγχρονον πρὸς τὸν Διονύσιον πηγὴν ἀναγράφονται τὰ ἔξῆς περὶ αὐτοῦ: «Ο Ἅγιος Ἀρδαμερίου ἐδίδαξε τὸν ἀδελφόν του αὐτός, καὶ ἐπειτα, συστήσας σχολεῖον, τὸν διώρισε διδάσκαλον τοῦ σχολείου τούτου· εἶνε δχι μόνον προστάτης ἡ θεοφιλία του, ἀλλὰ καὶ διδάσκαλος, συμβοηθῶν τὸν ἀδελφόν του. Τοιαῦται σπάνιαι ἀρεταὶ στολίζουσι τὴν σήμερον τοὺς ἀρχιερεῖς μας· ἡτον εὐχῆς ἔργον ἀν ἐλάμβανον τὸν κόπον ὃσοι τοὺς πλησιάζουσι πεπαιδευμένοι νὰ γράφωσι τοὺς βίους των ὅπως ἐκδίδωνται διὰ τοῦ τύπου καν μετὰ θάνατον αὐτῶν. Αν ἡ μετριοφροσύνη τῶν ἀγίων Ἀρχιερέων δὲν συγχωρῇ νὰ γνωστοποιῶνται αἱ ἀρεταὶ των, τοῦτο καν μόνον τὸ εἶδος τῆς ἀρετῆς των, τὴν πρόνοιαν ὅποιον οἱ ἔνδοξοι οὗτοι ἄνδρες δείχνουσιν εἰς τὸ νὰ φωτίσῃ ἔκαστος τὸ ποίμνιόν του, ἀς μᾶς συγχωρήσωσι νὰ τὴν κηρύξωμεν, ἐπειδὴ ἀρετή, διεγέρουσα ἄμιλλαν, καὶ προξενοῦσα ὅφελος δὲν πρέπει νὰ κῆται κρυμμένη»⁴.

1. Κατάλογος Ιστορικός ἀξιόλογος τῶν καθ' ἡμᾶς χρηματισάντων ἐπισήμων Ρωμαίων, καὶ τινῶν μεγάλων συμβεβηκότων καὶ ὑποθέσεων, ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ χιλιοστοῦ ἐπτακοσιοστοῦ ἔτους, ἕως τοῦ ἐνεστᾶτος ὄγδοηκοστοῦ τετάρτου· καταστροφεῖς παρὰ Κωνσταντίνου Δαπόντε Σκοπελίτου τοῦ μετονομασθέντος Καισαρίου, Κ. Ν. Σ ἀ θ α, Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη, τ. Γ', ἐν Βενετίᾳ 1872 ('Αθῆναι 1972)110.

2. Κ. Ν. Σ ἀ θ α, Νεοελληνικὴ Φιλολογία. Βιογραφίαι τῶν ἐν τοῖς γράμμασι διαλαμψάντων Ἐλλήνων ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς Βυζαντινῆς Αύτοκρατορίας μέχρι τῆς ἐλληνικῆς ἔθνεγερσίας (1453-1821), ἐν Ἀθήναις 1868, σ. 632· Δημητρ. Β. Οἰκονομίδος, 'Αθανάσιος ὁ Πάριος (1721-1813), «Ἐπετηρίς Ἐταιρείας Κυκλαδικῶν Μελετῶν» 1(1961)354.

3. Χαριλάος Σ. Τζώρα, 'Η περὶ μνημοσύνων ἔρις ἐν Ἀγίῳ Ὁρεὶ κατὰ τὸν ΙΗ' αἰδῆνα, Θεσσαλονίκη 1969, σ. 39, 140, 153.

4. Ἀπολογία Ἰστορικὴ καὶ Κριτικὴ ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ Κλήρου τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τῶν συκοφαντῶν τοῦ Νεοφύτου Δούκα, συγγραφεῖσα παρὰ Κυρίλλου Κ. κατ'

Τὸ 1784 ὁ Διονύσιος ἀπηγόθυνε δύο ἐπιστολὰς πρὸς τὸν Μητροπολίτην Θεσσαλονίκης· τὴν πρώτην ἐκ Καρυῶν τοῦ Ἀγίου Ὁρούς (29 Φεβρουαρίου) καὶ τὴν δευτέραν ἐκ Ραβουνῶν, τοῦ σημερινοῦ χωρίου Πετροκέρασα τοῦ νομοῦ Χαλκιδικῆς (20 Μαΐου)¹.

‘Ο Διονύσιος μετέσχε τῆς εἰς τὸ Ἀγιον Ὅρος ἀναφανείσης περὶ τῆς συνεχοῦς θείας μεταλήψεως ἔριδος διά τινος ἀποκρίσεως, τὴν δόποίαν ἐδημοσίευσεν, ἐκ τοῦ κώδικος 88 τῆς Μονῆς Ξενοφῶντος², ὁ Γεδεών.

«Ἀπόκρισις τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Ἀρδαμερίου κυρίου Διονυσίου πρὸς τὸν ἐρωτήσαντα, τίνα γνώμην ἔχει περὶ τοῦ ἀνωνύμου βιβλίου τοῦ περὶ τῆς συνεχοῦς θείας μεταλήψεως.

‘Ανέγνων τὸ περὶ τῆς συνεχοῦς μεταλήψεως τῶν ἀχράντων μυστηρίων βιβλίον, ἵερὲ διδάσκαλε, καὶ ἐν ἄπασι τοῖς λεγομένοις ἢ ἐρμηνευομένοις ἐν αὐτῷ αἴμα μὲν καὶ σάρκα οὐχί, αὐτὸν δὲ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν, τὸν τοῦτο τὸ φρικτὸν παραδόντα μυστήριον καὶ εἰς τὴν τούτου ἀνάμνησιν ἐπιτελεῖσθαι παρὰ τῶν πιστευόντων εἰς αὐτὸν παραγγειλάμενον, ἵνα μένωμεν ἡμεῖς ἐν αὐτῷ καὶ αὐτὸς ἐν ἡμῖν, αὐτόν, αὐτὸν εὗρον λαλοῦντα καὶ τὸ πανάγιον αὐτοῦ καὶ ὁμοούσιον Πνεῦμα διὰ τῶν θεοπνεύστων ἀποστόλων καὶ πνευματοφόρων διδασκάλων. Ὁ γάρ συγγραφεὺς τοῦ ἵεροῦ τούτου βιβλίου, ἄλλο μὲν οὐδέν, ἐκεῖνα δ’ αὐτὰ ἐρμηνεύει καὶ ἐκ τῶν τῆς ἑλληνικῆς διαλέκτου ἀδύτων, εἰς τὸ φῶς τῆς κοινῆς δὴ ταύτης ἐκφέρει εἰς ὠφέλειαν τῶν ἀδελφῶν ὡς φιλάδελφος. ‘Υφορώμενος δέ, ὡς ἔοικε, τοὺς οὐχὶ ἐπ’ ὠφελείᾳ, ὡς δέον, ἀλλ’ ἐπὶ κατηγορίᾳ παρὰ τὸ δέον εἰωθότας ἀναγινώσκειν, εἴτινι τῶν νεοτυπωμένων βιβλίων ἐντύχοιεν, οὕτω προσεκτικὸς ὁ εὐλογημένος οὗτος συγγραφεὺς γίνεται, ὥστε καὶ αὐτῆς σχεδὸν φείδεσθαι τῆς κεραίας τῶν ἐρμηνευομένων, μηδὲν ἐν μηδενὶ προστιθέντα τι, ἢ ἀφαιροῦντα. Εἰ οὖν Θεὸς ἀποφαίνεται ἐν τούτῳ, τίς ἀντιφθέγξεται; ἢ τίς τοσοῦτον κατατολμήσειεν, ὥστε ίδιαν ἐπαγγεῖν ψῆφον ἐφ’ οἷς ἡ αὐτοσοφία ἀπεφήνατο; ‘Οφελὸν μηδεὶς τῶν τῆς ἡμετέρας αὐλῆς εἰς τοῦτο ἀπονοίας ἐλάσσειεν, ὥστε εἰς τὸ τοῦ Θεοῦ ἐπαιρόμενον ὑψος, λαλεῖν κατὰ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀγίων αὐτοῦ ἀδικίαν. α.ψπε’, ἴανουαρίου κθ’»³.

ἐπίμονον ζήτησιν τῶν ὁμογενῶν, Πίστη 1815, σ. 75-76, παρὰ Δ. μ. η τ. ρ. ι. ο. ι. Π. Π α - σ χ ἀ λ η, Εἰδήσεις ἴστορικαι περὶ τοῦ Ἐπισκόπου Ἀρδαμερίου Διονυσίου καὶ τῶν Μητροπολιτῶν Βάρνης Ζαχαρίου καὶ Φιλοθέου, «Θεολογία» 6(1928)225.

1. Μιχαὴλ Αθ. Καλινδέρη, Τὰ λυτὰ ἔγγραφα, ἔ.ἀ., σ. 54.

2. Σπυρίδων Παπαρόγος τῶν ἐν ταῖς Βιβλιοθήκαις τοῦ Ἀγίου Ὁρούς ἑλληνικῶν κωδίκων, τόμος πρῶτος, ἐν Κανταβριγίᾳ τῆς Ἀγγλίας, 1895 (Amsterdam 1666), σ. 72.

3. Μανούὴλ Ι. Γεδεών, ‘Ἐτεροδιδασκαλίαι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τὴν ἄλωσιν, Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια’ 3(1882-1883)671-672. Πρβλ. Δημητρίου Πασχαλίδη, Εἰδήσεις ἴστορικαι, ἔ.ἀ., σ. 226-227.

‘Ο Διονύσιος καὶ ὁ πρῷην Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Δαμασκηνός, εὑρισκόμενοι εἰς τὴν Μονὴν τῆς Ἀγίας Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολυτρίας, ἔπεισαν τοὺς μοναχοὺς αὐτῆς νὰ δώσουν εἰς τοὺς πατέρας τῆς παρὰ τὴν Μονὴν τῶν Ἰβήρων Σκῆτης τοῦ Τιμίου Προδρόμου τεμάχιον ἐκ τῶν λειψάνων τοῦ Νεομάρτυρος Ἰακώβου († 1η Νοεμβρίου 1519), ἵνα ἰκανοποιηθῇ ὁ πόθος τῶν εἰς τὴν Σκῆτην ταύτην ἐνασκουμένων ὅπως ἀποκτήσουν μέρος τῶν θείων λειψάνων τοῦ Ἀγίου, ὁ δόποῖος ἡσκήθη εἰς αὐτήν¹.

23. Ο Ιγνάτιος κατήγετο ἀπὸ τὰ Ἀμπελάκια τῆς Θεσσαλίας καὶ ἐγεννήθη τὸ 1769. Ἐσπούδασε καὶ ἐμορφώθη, ὡς ἀναφέρεται, εἰς τὴν πατρίδα του καὶ εἴτα εἰς Θεσσαλονίκην. Ἰσως ἡ ἐν Θεσσαλονίκῃ παραμονή του καὶ αἱ ἴδιαίτεραι πρὸς μάθησιν καὶ ὑστερον πρὸς διδασκαλίαν ἱκανότητές του συνετέλεσαν ἀποφασιστικῶς εἰς τὴν ἐκλογὴν του, λίαν ἐνωρίς, ὡς Ἐπισκόπου Ἀρδαμερίου. Ο Γεδεών χαρακτηρίζει τὸν Ἰγνάτιον φιλομουσότατον καὶ ἀναφέρει ὅτι ἥτο ἥδη τὸ 1804 Ἐπίσκοπος². Πάντως εἶναι βέβαιον ὅτι ὁ Ἰγνάτιος ἥτο Ἐπίσκοπος τὸ 1805, διότι σιγίλλιον τοῦ Πατριάρχου Καλλινίκου Ε', τοῦ Ὁκτωβρίου τοῦ 1805, πρὸς τὴν Ἱερὰν Κοινότητα τοῦ Ἀγίου ὄρους, ἀνεγνώσθη εἰς κοινὴν σύναξιν, διὰ τὸ ἐπίσημον, ὑπὸ τοῦ ἔξαρχου Ἀρδαμερίου Ἰγνατίου³.

Σύγχρονος πρὸς τὸν Ἰγνάτιον μαρτυρίᾳ ἀναφέρει τὰ ἔξης: «Ἐγνάτιος ἐξ Ἀμπελακίων, ἐπίσκοπος Ἀρδαμερίων, μιᾶς ἐπισκοπῆς τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης πεπαιδευμένος ἀνὴρ καὶ φιλογενῆς, ζηλωτῆς τῆς μαθήσεως μεγάλως ἡγωνίσθη νὰ συστήσῃ σχολεῖα εἰς τὴν ἐπαρχίαν του»⁴. Ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ ἀκτημοσύνη του ἥσαν λίαν γνωσταὶ καὶ τὸ πάθος του διὰ τὴν παιδείαν ἀδιάπτωτον. Ο ἴδιος ἥτο διδάσκαλος τῶν ἑλληνικῶν καὶ ἐξ ἴδιων ἐσπούδαζε τοὺς πτωχοὺς μαθητάς. Ἐδίδαξεν ἐπίσης καὶ τὸν ἀδελφόν του, τὸν δόπον ἐν συνεχείᾳ διώρισε διδάσκαλον εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ συσταθὲν σχολεῖον, βοηθῶν αὐτὸν εἰς τὰ μαθήματα⁵. Φιλόπατρις εἰς τὸ ἐπαρκόν, κατηχήθη εἰς τὴν

1. Α π ο σ τ ὄ λ ο ν 'Αθ. Γλαυκίνα, 'Ο ἐκ Καστορίας Νεομάρτυς Ἰακώβος († 1η Νοεμβρίου 1519), «Μακεδονικά» 14(1974)47.

2. Μ α ν ο ν ἡ λ Ἰω. Γ ε δ ε ω ν, Πατριαρχικαὶ Ἐφημερίδες, ἔ.ἀ., σ. 519, 524.

3. Ε ὑ λ ο γ i ο u Κ o u r i λ a Λ a u r i ω t o u, 'Ιστορία τοῦ ἀσκητισμοῦ. 'Αθωνίται, τ. Α', Θεσσαλονίκη 1929, σ. 172, 231.

4. Ἀπολογία ίστορικοκριτικὴ συντεθεῖσα μὲν ἑλληνιστὶ ὑπότινος Φιλογενοῦς Ἐλληνος ἐπεξεργασθεῖσα δὲ εἰς τὴν κοινὴν διάλεκτον τῶν Ἑλλήνων, μετάτινων σημειωμάτων ὑπὸ Ἀναστασίου Ιερέως καὶ οἰκονόμου τῶν Ἀμπελακίων, τῶν ἐπὶ τῶν θετταλικῶν τεμπῶν κειμένων παρ' οὐ καὶ ίδιᾳ δαπάνῃ ἐξεδόθη χάριν τῶν δόμογενῶν. Δι' ἐπιστασίας Σπυρίδωνος Πρεβέτου Ζακυνθίου, ἐν Τριεστίφ 1814, σ. 217.

5. Ν i κ o λ ἀ ο u B. T w μ a δ ἄ κ η, 'Ο ἐπίσκοπος Ἀρδαμερίου Ἰγνάτιος (1769-1839) καὶ τὸ ἐκκλησιαστικόν του λειτούργημα ἐν Κρήτῃ (1827-1830) κατὰ τὴν ἑλληνικήν ἐπανάστασιν, «Μνημοσύνη» 4(1972-1973)119-120. Ἡ ἐργασία αὕτη περιέχει τὰ πληρέστερα

Φιλικήν Ἐταιρείαν καὶ διετήρει ἀλληλογραφίαν μὲ τὸν Ἀλέξανδρον Ὅψη-λάντην. Τὸ 1820 ἦτο ἀκόμη εἰς τὴν ἔδραν του¹, εἰς τὴν ὅποιαν παρέμεινε μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ἐπομένου ἔτους 1821. Τὴν 23ην Ἀπριλίου 1821 ἀπηύθυνε ἐκ Θεσσαλονίκης προκήρυξιν πρὸς ἄπαντας τοὺς ὀρθοδόξους χριστιανούς, παρακινῶν αὐτοὺς νὰ λάβουν μέρος εἰς τὸν ἐναντίον τῶν Τούρκων ἀγῶνα. Εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῆς Χαλκιδικῆς, ὑπὸ τὸν Ἐμμανουὴλ Παπᾶν, ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος καὶ ὁ Ἰγνάτιος, ἡ ἔδρα τῆς Ἐπισκοπῆς του, ἡ Γαλάτιστα, ἐκάη καὶ ὁ Ἰδιος, μετὰ τὴν μάχην τῆς Κασσάνδρας (Δεκέμβριος 1821 ἔφυγε μέσω τῶν Βορείων Σποράδων πρὸς Ὅδραν καὶ τὴν ἐπαναστατημένην Πελοπόννησον².

Τὴν 12ην Σεπτεμβρίου 1823 οἱ δημογέροντες καὶ ἐπιστάται τῆς Ἐπαρχίας Μονεμβασίας ἀπηύθυναν ἐπιστολὴν ἐκ Μονεμβασίας πρὸς τὸν Ὅπουργὸν Λατρείας Ἀνδρούστης Ἰωσῆφ «διὰ νὰ δοθῇ μία διαταγὴ εἰς τὸν διατρίβοντα ἐδῶ ἀρχιερέα σεβάσμιον καὶ ἐνάρετον ἄγιον Ἀρδαμερίου κὺρον Ἰ-γνάτιον νὰ συνάξῃ τὰ Ἐκκλησιαστικά, νὰ ἐπιστατήσῃ καὶ διορθώσῃ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν Μητρόπολιν, ἡ ὅποια ἔγινεν ἀχερῶνας τῶν ἀλόγων, καὶ χρεία τῶν ἀνθρώπων»³. Παρομοίᾳ ἀναφορὰ τῶν κατοίκων τῆς Μονεμβασίας ἐπρωτοκολλήθη τὴν 6ην Ὁκτωβρίου 1823 εἰς τὸ αὐτὸν Ὅπουργεῖον, τὸ ὅποιον δῆμος δὲν ἔδωκε συνέχειαν⁴. Τὸ Βουλευτικὸν, ἀπευθύνομενον τὴν 11ην Ὁκτωβρίου 1823 πρὸς τὸ Ἐκτελεστικὸν προέτεινε τὴν παραμονὴν τοῦ Ἰγνατίου εἰς τὸ φρούριον τῆς Μονεμβασίας, διότι τοῦτο ἦτο ἐπιθυμία τῆς Ἐπαρχίας Μονεμβασίας, ζητούσης τὸν σώφρονα καὶ ἐνάρετον Ἰγνάτιον, ἵκανὸν νὰ χαλιναγωγήσῃ τοὺς Λακεδαιμονίους⁵. Οὕτως ὁ Ἰγνάτιος παρέμεινεν ἐκεῖ διδάσκων καὶ ἱεροπρακτῶν μέχρι τῆς 8ης Ιανουαρίου 1825, ὅτε τὸ Ἐπιτελικὸν τὸν διώρισε τοποτηρητὴν τῆς Ἐπαρχίας Μονεμβασίας καὶ ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς τοῦ Ὅπουργείου Παιδείας Δανιὴλ Γεωργό-

περὶ τοῦ Ἰγνατίου στοιχεία καὶ τὴν ἀρτιωτέραν βιβλιογραφικὴν ἐνημέρωσιν. "Ορα ἐπίσης τὸν Γόρτυνος καὶ Μεγ/πόλεως Π ο λ υ κ ἀ ρ π ο υ (Σ υ ν ο δ i ν ο υ), 'Ο Ἀρδαμερίων (κατόπιν Γορτύνης) Ἰγνάτιος, «Θεολογία» 5(1927)126-128 καὶ Ἀρχιμανδρίτου Θεοφίλου Ν. Σιμοπούλου, Μάρτυρες καὶ ἀγωνισταὶ Ἱεράρχαι τῆς Ἑλληνικῆς ἔθνεγερσίας 1821-1829. Β'. Συμβολὴ εἰς τὴν νεωτέραν ίστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1972, σ. 495-532.

1. Μ. Ι. Γ(εδεών), 'Ἐπισκοπικοὶ Πίνακες, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» 32 (1922) 273.

2. Νικολάος Β. Τωμαδάκη, 'Ο ἐπίσκοπος Ἀρδαμερίου Ἰγνάτιος, ἔ.ἀ., σ. 118.

3. Νικολάος Π. Παπαδόπουλος, Λακεδαιμονίας ἐκκλησιαστικὰ δγγραφα, «Λακωνικά» 1(1932)337.

4. Νικολάος Β. Τωμαδάκη, 'Ο ἐπίσκοπος Ἀρδαμερίου Ἰγνάτιος, ἔ.ἀ., σ. 121.

5. Νικολάος Β. Τωμαδάκη, 'Ο ἐπίσκοπος Ἀρδαμερίου Ἰγνάτιος, ἔ.ἀ., σ. 123· τὸ κείμενον τοῦ ἑγγράφου, σ. 135.

πουλος τὴν ἐπομένην ἡμέραν, 9ην Ιανουαρίου 1825, ἀνεκοίνωσε τὸν ὡς ἄνω διορισμὸν τοῦ Ἰγνατίου πρὸς τοὺς ἵερεῖς καὶ χριστιανοὺς τοῦ φρουρίου Μονεμβασίας καὶ τῶν πέριξ χωρίων¹.

Τὴν 3ην Μαΐου 1825 τὸ Ὅπουργεῖον Θρησκείας ἀπέστειλε καὶ πρὸς τὸν Ἀρδαμερίου Ἰγνάτιον, τοποτηρητὴν τῆς Ἐπαρχίας Μονεμβασίας, ἔκκλησιν, διὰ νὰ ἔξεγειρῃ τοὺς κατοίκους τῆς Ἐπαρχίας κατὰ τῶν Τούρκων².

Ἐπί τι διάστημα ὁ Ἰγνάτιος κατέφυγε εἰς Σπέτσας, ἥνοιξεν ἐκεῖ σχολεῖον καὶ ὁ ἴδιος ἐδίδασκε τὰ τέκνα τῶν ἀγωνιζομένων ναυτικῶν, ἐνῷ συγχρόνως ἐκήρυττε καὶ πρὸς τὸν λαὸν τῆς νήσου³.

Ἀρχομένου τοῦ 1827 προσεκλήθη εἰς τὴν Γραμποῦσαν τῆς Κρήτης, ὅπου ἐνεκαινίασε τὸν ἐν τῷ φρουρίῳ ἀνεγερθέντα ναὸν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου καὶ κατὰ τὴν λειτουργίαν ἔξεφωνησε συγκινητικώτατον λόγον, ἔξυμνησας τὴν ἀρετὴν τῶν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος πεσόντων χριστιανῶν. Τὸ πολύπλευρον ἔργον του εἰς τὴν Γραμποῦσαν διεκόπη τὸ 1830, δτε διεπίστωσεν δτι δ ἀγών τῶν Κρητῶν δι' ἐνσωμάτωσιν τῆς νήσου εἰς τὸ νεοϊδρυτον ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν Ἐλληνικὸν Κράτος ἀπέτυχεν⁴.

Ἄπὸ τὴν Γραμποῦσαν ὁ Ἰγνάτιος ἦλθεν ἐκ νέου, τὸ φθινόπωρον τοῦ 1830, εἰς Μονεμβασίαν, ὅπου μετήρχετο τὸ λειτούργημα τοῦ διδασκάλου⁵.

Τὴν 15ην Μαρτίου 1833, διὰ Διατάγματος τοῦ Ὅθωνος, διωρίσθη ἐπιτροπή, ἡ ὁποία σκοπὸν είχε «νὰ ἔξακριβώσῃ τὴν κατάστασιν τῆς Ἐλληνικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν Μοναστηρίων, καὶ νὰ προβάλῃ τὰ μέσα πρὸς βελτίωσιν τῆς θέσεως τῆς Ἐκκλησίας ταύτης, δονομαστικῶς τὸν δργανισμὸν τοῦ ἀνωτέρου καὶ κατωτέρου κλήρου, καὶ τῆς συστάσεως Συνόδου μονίμου διὰ τὰς Ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις, νὰ παρουσιάσῃ δὲ καὶ περιεκτικὴν ἔκθεσιν περὶ τοῦ σημαντικοῦ τούτου ἀντικειμένου». Τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης μέλος

1. Νικολ. Π. Παπαδόπουλος, Λακεδαιμονίας ἐκκλησιαστικά ἔγγραφα, ξ.ά., σ. 341-342 (κείμενα τῶν δύο ἔγγραφων). Εἰς τὰ ἔγγραφα ταῦτα ἀναφέρεται Ἰωαννίκιος ἀντὶ Ἰγνάτιος, δ Νικόλαος Β. Τωμαδάκης, 'Ο ἐπίσκοπος Ἀρδαμερίου Ἰγνάτιος, ξ.ά., σ. 123, 135-136, ἔχει διμος, δρθδς, Ἰγνάτιος. Συνεπῶς δ Ἰωαννίκιος πρέπει νὰ διαγραφῇ ἐκ τοῦ ἐπισκοπικοῦ καταλόγου.

2. Νικολάου Β. Τωμαδάκης, 'Ο ἐπίσκοπος Ἀρδαμερίου Ἰγνάτιος, ξ.ά., σ. 123· τὸ κείμενον τοῦ ἔγγραφου, σ. 137.

3. Ἀρχιμ. Ἀνδρέας Χρ. Τριανταφύλλος, 'Η ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι σήμερον δρᾶσις τῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ πολεμικῷ ναυτικῷ, ἐν Ἀρχιμανδρίτου Εὐγενίου Κωσταρίδου, 'Η σύγχρονος Ἐλληνικὴ Ἐκκλησία. Αἱ ὑπηρεσίαι τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸ Ἐθνος κατὰ τὴν λήξασαν ἑκατονταετηρίδα 1821-1921. Συνεργασίᾳ Ἐλλήνων λογίων κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, ἐν Ἀθήναις 1921, σ. 319.

4. Νικολάου Β. Τωμαδάκης, 'Ο ἐπίσκοπος Ἀρδαμερίου Ἰγνάτιος, ξ.ά., σ. 128-130, 137-141.

5. Νικολάου Β. Τωμαδάκης, 'Ο ἐπίσκοπος Ἀρδαμερίου Ἰγνάτιος, ξ.ά., σ. 130-134, 141-142.

ώρισθη καὶ δ Ἰγνάτιος¹. Διὰ τοῦ «περὶ προσωρινῆς διαιρέσεως τῶν Ἐπισκοπῶν τοῦ Βασιλείου» Διατάγματος τῆς 20ῆς Νοεμβρίου 1833 ἡ Ἐπισκοπὴ Ἐρυμανθίας περιέλαβε τὰς εἰς τὴν Ἐπαρχίαν Γορτύνης κειμένας ἄχρι τότε Ἐπισκοπὰς Δημητσάνης καὶ Ἀκόβων (καθέδρα Ψωφίς) καὶ ἡ Ἐπισκοπὴ Γορτύνης περιέλαβε τὸ ὑπόλοιπον μέρος τῆς Ἐπαρχίας Γορτύνης (καθέδρα Γορτυνία). Διὰ τοῦ «περὶ διορισμοῦ τοῦ προσωπικοῦ τῶν Ἐπισκοπῶν τοῦ Βασιλείου» Διατάγματος τῆς 21ῆς Νοεμβρίου 1833 ὁ πρόην Ἀρδαμερίου Ἰγνάτιος διωρίσθη Ἐπίσκοπος Ἐρυμανθίας καὶ δ ἡ πρώην Παραμυθίας Προκόπιος Ἐπίσκοπος Γορτύνης. Τὴν 24ην Ιουλίου 1834 ἐγένετο δεκτὴ ἡ παραίτησις τοῦ Γορτύνης Προκοπίου καὶ διὰ τοῦ ἴδιου Διατάγματος ἡ Ἐπισκοπὴ Γορτύνης ἦνώθη μὲ τὴν Ἐπισκοπὴν Ἐρυμανθίας μὲ τὸ ὄνομα Ἐπισκοπὴ Γορτύνης. Ο Ἰγνάτιος συνέχισε νὰ διευθύνῃ τὴν ὑπὸ νέαν μορφὴν Ἐπισκοπήν².

Παρὰ τῆς Κυβερνήσεως Καποδίστρια ἐλάμβανε κατ’ ἀρχὴν μηνιαίαν σύνταξιν 200 φοινίκων, δαπανᾶν ταύτην διὰ τὴν μόρφωσιν ἀπόρων νέων. Ἀργότερον ἡ σύνταξίς του ηὗξήθη εἰς 300 φοίνικας, ἀλλὰ καὶ πάλιν τὸ ποσόν τοῦτο διέθετε διὰ τὸν ἴδιον σκοπόν.

Διὰ Διατάγματος τῆς 23ης Ιουλίου 1839 διωρίσθη μέλος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ως Ἐπίσκοπος Γορτύνης³, δύο μῆνας δῦμως μετὰ ταῦτα ἀπεβίωσεν εἰς τὰς Ἀθήνας, τὴν 17ην Σεπτεμβρίου 1839, καὶ ἐτάφη εἰς τὴν Μονὴν τῶν Ἀσωμάτων⁴.

1. Διονυσίου Θ. Ματαράγκα, Δίκαιον Ἐκκλησίας-Πολιτείας Ἑλλάδος πειρέχον Ψηφίσματα, Συντάγματα, Νόμους, Διατάγματα, Νομολογίαν Δικαστηρίων, Δικαστικάς Ἀποφάσεις, Γνωμοδοτήσεις Εἰσαγγελέων, Νομικῶν Συμβούλων, Ἐγκυκλίους Ἱερᾶς Συνόδου, διάφορα Ὑπουργικά Ἐγγραφα 1821-1937, τ. Α', Ἀθῆναι 1937, σ. 52-53. Πρβλ. καὶ Χρυσόστομος Α. Παπαδόπουλος, Ἰστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τ. Α'. "Ιδρυσις καὶ δργάνωσις τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐν Ἀθήναις 1920, σ. 71.

2. Διονυσίου Θ. Ματαράγκα, Δίκαιον Ἐκκλησίας-Πολιτείας Ἑλλάδος, ἔ.ἄ., σ. 67, 70, 108-109. Πρβλ. καὶ Τάσον Αθ. Γριτσόπουλον, Ἡ Ἀρχιεπισκοπὴ Δημητσάνης καὶ Ἀργυροκάστρου, «Ἐπετηρίς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν» 20(1950) 252-253.

3. Διονυσίου Θ. Ματαράγκα, Δίκαιον Ἐκκλησίας-Πολιτείας Ἑλλάδος, ἔ.ἄ., σ. 165.

4. Σοφοκλέους Κ. Οἰκονόμου, Περὶ Μάρκου τοῦ Κυπρίου καὶ τῆς ὑπὸ αὐτοῦ συγγραφείσης εἰς τὴν κοινὴν διάλεκτον ἐρμηνείας τῶν Ἰπποκράτους ἀφορισμῶν διαιτιβή. Ἐν ἥ καὶ μία λέξις πρὸς τὸν Φαλμεραύερον, Ἀθήνησιν 1843, σ. 34, ὑποσ. α. Πρβλ. Ματθαίου Κ. Παραράστασιμα περὶ τῆς ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ἔθνει καταστάσεως τῶν γραμμάτων ἀπὸ ἀλώσεως Κωνσταντινουπόλεως (1453 μ.Χ.) μέχρι τῶν ἀρχῶν τῆς ἐνεστώσης (ΙΘ'). ἐκατονταετηρίδος, ἐν Κωνσταντινουπόλει 1867, σ. 38. Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Παρανίκα ὁ Ἀνθίμος Ἀλεξιόδης, Χρονολογικοὶ κατάλογοι τῶν ἀπὸ Χριστοῦ ἀρχιερατευσάντων, κατ ἐπαρχίας, «Νεολόγος» Κωνσταντινουπόλεως τῆς 4.5.1892,

Κατά τὸν Τωμαδάκην δὲ Ἰγνάτιος ἡτο ἀφιλοχρήματος, ἀσκανδάλιστος, λόγιος, ἐμψυχωτής, φλογερὸς πατριώτης, ἀνέστιος καὶ πένης, μὴ ἐπιδιώκων σισύρας καὶ λιβανωτοὺς καὶ τίτλους καὶ ἐπισκοπικὰ δικαιώματα, ἀναλισκόμενος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Γένους, διδάσκων τοὺς νέους τὰ δσα ἐγνώριζεν ἐλληνικὰ (καὶ ἵταλικὰ) γράμματα¹.

24. Μετὰ τὸ 1832 ἥρχισεν ἡ ἀνάκτισις καὶ ἀνακαίνισις τῆς Μονῆς Ἀγίας Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολυτρίας. Τὸ ἔργον τοῦτο συνετελέσθη ὑπὸ τῶν Ἀρχιερέων Θεοσαλονίκης Μελετίου, Κασσανδρείας Ἰακώβου καὶ τοῦ πρώην Ἀρδαμερίου Δανήλη τὸ 1835².

25. Εἰς κώδικα τῆς Μητροπόλεως Μυτιλήνης ὑπάρχει λογαριασμὸς χρεῶν τοῦ ἀποθανόντος Μητροπολίτου Μυτιλήνης Καλλινίκου, τὸν δόποῖον ὑπογράφουν, τὸν Ἰούνιον τοῦ 1830, διάδοχός του Μυτιλήνης Πορφύριος Φωτιάδης καὶ ὁ πατριαρχικὸς Ἐξαρχος Ἀρδαμερίου Γεράσιμος μετὰ τριῶν ἴδιωτῶν μαρτύρων³.

26. Ιγνάτιος Ἀρδαμερίου ἀναφέρεται κατὰ τὰ ἔτη 1834⁴, 1836⁵, 1838⁶ καὶ 1850 (1851)⁷. Κατὰ τὸν Ἐπίσκοπον Ἀρδαμερίου Ἰωακεὶμ Στρουμπῆν ἡ ἀρχιερατεία τοῦ Ἰγνατίου ἥρχισε τὸ 1830⁸. Τὴν 21ην Ἰουλίου 1853 δὲ Ἰγνάτιος μετέσχε τῆς ἐν Θεοσαλονίκῃ ἐκλογῆς καὶ χειροτονίας τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Θεοκλήτου ὡς Ἐπισκόπου Κίτρους⁹. Εἰς τὸ Συνταγμάτιον Ἀν-

ἀριθμ. φύλλου 6827, σ. 3, ἀναγράφει Ἰγνάτιον Ἀρδαμερίου ἀρχιερατεύσαντα τὸ 1580. Ὁ ἀνύπαρκτος οὗτος Ἰγνάτιος πρέπει νὰ διαγραφῇ, διότι ὁ Παρανίκας, στηριζόμενος εἰς τὸν Σοφ. Οἰκονόμου, ἐννοεῖ ἀσφαλῶς τὸν πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 Ἀρδαμερίου Ἰγνατίου. Ὁ Σοφ. Οἰκονόμου ἀναφέρει ἐπίσης δτι ὁ Ἰγνάτιος ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 75 ἔτῶν, τὴν 17ην Σεπτεμβρίου 1839.

1. Νικολάος Β. Τωμαδάκη, 'Ο ἐπίσκοπος Ἀρδαμερίου Ἰγνάτιος, ἔ.ἄ., σ. 127.

2. Πέτρον Ν. Παπαγεωργίου, 'Ἐκδρομὴ εἰς τὴν βασιλικὴν καὶ πατριαρχικὴν μονὴν τῆς Ἀγίας Ἀναστασίας τῆς Φαρμακολυτρίας τὴν ἐν τῇ Χαλκιδικῇ, «Byzantinische Zeitschrift» 7(1898)64.

3. Ιακώβος Μητροπολίτου Μυτιλήνης, 'Ο μητροπολιτικὸς οἶκος Μυτιλήνης. 'Αντιμήνσια-ἱερὰ σκεύη, «Ο Ποιμῆν» 38(1973), ἀριθμ. τεύχους 3 (Παράρτημα), σ. 31· πρβλ. καὶ σ. 29. τοῦ αὐτοῦ, Τάφοι Πατριαρχῶν καὶ Μητροπολιτῶν εἰς τὴν Λέσβον, Μυτιλήνη 1979, σ. 20.

4. Μ. Ι. Γ(ε δε ών), 'Ἐπισκοπικοὶ Πίνακες, ἔ.ἄ., σ. 273.

5. Κωνσταντίνον Δ. Μέρτζιον, Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἰστορίας, Θεοσαλονίκη 1947, σ. 521.

6. Μ. Ι. Γ(ε δε ών), 'Ἐπισκοπικοὶ Πίνακες, ἔ.ἄ., σ. 273. Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ, Πατριαρχικαὶ Ἐφημερίδες, ἔ.ἄ., σ. 519.

7. Μ. Ι. Γ(ε δε ών), 'Ἐπισκοπικοὶ Πίνακες, ἔ.ἄ., σ. 273.

8. τοῦ Ἀρδαμερίου Ἰωακείμ, 'Ἐπισκοπὴ Ἀρδαμερίου, «Γρηγόριος δ Παλαμᾶς» 2(1918)216.

9. Ἀρχιμανδρίτου Αἰμιλιανοῦ Τσακοπούλου, 'Ἐπισκοπικοὶ κατάλο-

θίμου τοῦ ΣΤ', τοῦ 1855, Ἀρδαμερίου ἡτο ἀκόμη ὁ Ἰγνάτιος καὶ καθέδρα τῆς Ἐπισκοπῆς ἡ Γαλάτιστα¹. Ἡ ἀρχιερατεία τοῦ Ἰγνατίου, κατὰ τὸν Ἰωακεὶμ Στρουμπῆν, παρετάθη μέχρι τοῦ 1865².

27. Ὁ Ἄνθιμος Ἀρδαμερίου τὸ 1865, κατὰ τὸν Ἰωακεὶμ Στρουμπῆν³, ἐνῷ, κατὰ τὸν Ἀνθιμὸν Ἀλεξούδην, τὸ 1870⁴. Τὸν Μάρτιον τοῦ 1875 μετέσχεν ὁ Ἀνθιμὸς τῆς ἐν τῷ Ναῷ τοῦ Ἀγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης ἐκλογῆς τοῦ Πρωτοσυγκέλλου Θεσσαλονίκης Ἀμβροσίου Κασσάρα ώς ἐπισκόπου Ἱερισσοῦ καὶ Ἀγίου Ὄρους⁵. Παρηγήθη «διὰ γῆρας οἰκειοθελῶς» τὸν Μάρτιον τοῦ ἑπομένου ἔτους 1876⁶ καὶ ἀπέθανε κατὰ τὰς ἀρχὰς φθινοπώρου τοῦ 1904 εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ὅπου ἔμενεν ἀπὸ πολλοῦ⁷.

28. Τὸν Μάρτιον τοῦ 1876 Ἐπίσκοπος Ἀρδαμερίου ἐξελέγη, ὑπὸ τῆς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου Θεσσαλονίκης, εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν Ναὸν τοῦ Ἀγίου Δημητρίου, ὁ Ἀρχιδιάκονος τῆς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης Κωνστάντιος Ματουλόπουλος⁸. Ἡ χειροτονία του ἐγένετο τὴν 7ην Μαρτίου εἰς τὸν Ἃδιον Ναόν⁹. Εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν Ἀρδαμερίου παρέμεινε μέχρι τῆς 29ης Ιουλίου 1889, ὅτε ἐγένετο Σερβίων καὶ Κοζάνης¹⁰.

γοι κατὰ τοὺς Κώδικας τῶν Ὅμοιων θεοφυλακίου τοῦ Ἀρχειοφυλακίου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, «Ὀρθοδοξία» 32(1957)330.

1. Σύνταγμάτιον, περὶ τῆς τάξεως τῶν πατριαρχικῶν θρόνων καὶ τῶν αὐτοκεφάλων συνόδων, Ἀρχιεπισκόπων, καὶ μητροπολιτῶν ἀπάστης τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, μετά τῶν ὑποκειμένων αὐτοῖς θρόνων, καὶ τῶν δόνομάτων τῶν προϊσταμένων αὐτῶν, ἐν Ἀθήναις ἐκ τῆς Τυπογραφίας Γ. Χαρτοφύλακος 1855, σ. 4. Πρβλ. καὶ Γ. Α. Ράλλη-Μ. Ποτλή, Σύνταγμα τῶν θείων καὶ ἱερῶν κανόνων, τ. πέμπτος, Ἀθήνησιν 1855, σ. 514.

2. † τοῦ Ἀρδαμερίου Ἰωακεὶμ, Ἐπίσκοπὴ Ἀρδαμερίου, ἔ.ἄ., σ. 216.

3. † τοῦ Ἀρδαμερίου Ἰωακεὶμ, Ἐπίσκοπὴ Ἀρδαμερίου, ἔ.ἄ., σ. 216.

4. Ὁ Ἄνθιμος Ἀλεξίου δῆ, Χρονολογικοὶ κατάλογοι, ἔ.ἄ., σ. 3.

5. Ἀρχιμανδρίτου Αἰμιλίανοῦ Τσακοπούλου, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι, ἔ.ἄ., 33(1958)30.

6. Μηνᾶ Δ. Χαμαδόπουλος, Πατριαρχικαὶ πινακίδες, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» 2(1881-1882) 634. Πρβλ. καὶ Ἀρχιμανδρίτου Αἰμιλίανοῦ Τσακοπούλου, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι, ἔ.ἄ., 33(1958)32.

7. «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» 24(1904)467.

8. «Ἀνατολικὸς Ἀστήρ» 17(1878)787· Μηνᾶ Δ. Χαμαδόπουλος, Πατριαρχικαὶ πινακίδες, ἔ.ἄ., σ. 634· Ἀρχιμανδρίτου Αἰμιλίανοῦ Τσακοπούλου, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι, ἔ.ἄ., 33(1958)32.

9. Ἀρχιμανδρίτου Αἰμιλίανοῦ Τσακοπούλου, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι, ἔ.ἄ., 33(1958)32. Πρβλ. καὶ Ἀρχιμ. Θεοκλήτος Φιλίππαιος, «Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως Ἐπισκοπαὶ καὶ Ἐπίσκοποι 1833-1960», «Θεολογία» 31(1960) 535.

10. Ἀρχιμανδρίτου Αἰμιλίανοῦ Τσακοπούλου, Ἐπισκοπικοὶ κατάλο-

29. 'Ο Σωφρόνιος Νηστόπουλος ἐξελέγη τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1890 ὑπὸ τῆς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου Θεσσαλονίκης, εἰς τὸν Ναὸν τοῦ Ἀγίου Δημητρίου¹, παρέμεινε δὲ εἰς τὴν ἔδραν του μέχρι τῆς 18ης Ἰανουαρίου 1901, ὅτε ἐγένετο Στρωμνίτσης².

30. Τὴν 29ην Ἰουνίου 1901 Ἀρδαμερίου ἐξελέγη ὁ Ἐπίσκοπος Εὐδοξιάδος Δωρόθεος Μοσχίδης³, ὁ ὄποιος παρέμεινε εἰς τὴν ἔδραν του μέχρι τοῦ Μαΐου τοῦ 1911⁴, ἀποθανὼν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην⁵.

31. 'Ιωακείμ Στρουμπῆς ἐξελέγη Ἐπίσκοπος Ἀρδαμερίου τὸν Ἰούλιον τοῦ 1911⁶, ἐξ οὗ μετετέθη τὴν 24ην Φεβρουαρίου 1922 εἰς τὴν Μητρόπολιν Κορυτσᾶς⁷.

γοι, ἔ.ἄ., 33(1958)282. 'Ο Κωνστάντιος τὴν 30ὴν Ἀπριλίου 1892 ἐγένετο Δρυϊνουπόλεως, τὴν 31ην Μαΐου 1894 Σερβίων καὶ Κοζάνης καὶ ἀπέθανε τὴν 20ὴν Ἰουνίου 1910, Ἀρχιμανδρίτου Αἱμιλιανού Τσακοπούλου, ἔ.ἄ., 33(1958)288, 292, 420. Περὶ τοῦ Κωνσταντίου ὄρα καὶ Νικολάου Π. Δελιαλή, Ἐπισκοπικὰ Κοζάνης, Κοζάνη 1972, σ. 23.

1. Ἀρχιμανδρίτου Αἱμιλιανού Τσακοπούλου, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι, ἔ.ἄ., 33(1958)284. Ἀπόφοιτος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης τοῦ 1878 (Βασιλείου Θ. Σταυρίδος, Ἡ Ἱερά Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης 1844-1923, τ. Α', Ἀθῆναι 1970, σ. 154), ἐξελέγη κατ' ἀρχήν, ἀπὸ Ἱεροδιάκονος, Ἐπίσκοπος Ἀμισοῦ τὴν 14ην Αύγουστου 1886 (Ἀρχιμανδρίτου Αἱμιλιανού Τσακοπούλου, ἔπου παρέμεινε μέχρι τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1890).

2. Ἀρχιμανδρίτου Αἱμιλιανού Τσακοπούλου, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι, ἔ.ἄ., 33(1958) 399. Τὴν 19ην Οκτωβρίου 1902 ἐγένετο Ἀγκύρας, τὴν 27ην Μαρτίου 1910 Καισαρείας, ἐτέθη εἰς διαθεσιμότητα, τὴν 25ην Ἀπριλίου 1911 ἀπὸ πρώην Καισαρείας ἐγένετο Κολωνίας, ὅπου καὶ ἀπέθανε τὴν 10 Φεβρουαρίου 1917, Ἀρχιμανδρίτου Αἱμιλιανού Τσακοπούλου, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι, ἔ.ἄ., 33(1958)403, 419, 423, 34(1959)18.

3. «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» 21(1901)280. 'Ο Δωρόθεος κατήγετο ἐκ Γανοχώρων, ἀπεφοίτησεν ἀπὸ τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν Χάλκης τὸ 1890 (Βασιλείου Θ. Σταυρίδος, Ἡ Ἱερά Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης, ἔ.ἄ., σ. 161) καὶ τὴν 5ην Νοεμβρίου 1896 ἀπὸ Ἀρχιμανδρίτης ἐξελέγη Ἐπίσκοπος Εὐδοξιάδος, βοηθὸς Ἐπίσκοπος τοῦ Μητροπολίτου Χαλκηδόνος Ιωακείμ, Αἱμιλιανοῦ Τσακοπούλου, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι, ἔ.ἄ., 33(1958)297.

4. 'Αρχιμ. Θεοκλήτος Φιλιππαίου, Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως Ἐπισκοπαί, ἔ.ἄ., σ. 536.

5. † τοῦ Ἀρδαμερίου Ιωακείμ, Ἐπίσκοπὴ Ἀρδαμερίου, ἔ.ἄ., σ. 216.

6. 'Αρχιμ. Θεοκλήτος Φιλιππαίου, Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως Ἐπισκοπαί, ἔ.ἄ., σ. 536.

7. Ἀρχιμανδρίτου Αἱμιλιανοῦ Τσακοπούλου, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι, ἔ.ἄ., 34(1959) 23. Μητροπολίτου Σάρδεων Γερμανοῦ, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι τῶν Ἐπιείρων καὶ Ἀλβανίας ἐπαρχιῶν τοῦ Πατριαρχείου Κ/Πόλεως, «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά» 12(1937)75. 'Ο Ιωακείμ ἐγεννήθη εἰς τὴν Χίον τὸ 1880 καὶ ἐφοίτησεν εἰς τὸ ἐκεῖ γυμνασίον (Ἀρχιμανδρίτου Εὐγενίου Κωσταρίδος, Ἡ σύγχρονος Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία, ἔ.ἄ., σ. 513). Ἀπόφοιτος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Χάλκης τοῦ 1904 (Βα-

32. Τὴν 10ην, 12ην καὶ 13ην Δεκεμβρίου 1922 συνεδριάσασα ἡ Ἐπαρχιακὴ Σύνοδος Θεσσαλονίκης ὥρισε τοποτηρητὴν τῆς χηρευούσης Ἐπισκοπῆς Ἀρδαμερίου τὸν Ἐπίσκοπον Ἱερισσοῦ καὶ Ἀγίου ὄρους Σωκράτη καὶ ὑπέβαλεν εὐχὴν διόφων πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον περὶ συγχωνεύσεως τῶν δύο Ἐπισκοπῶν Ἀρδαμερίου καὶ Ἱερισσοῦ καὶ Ἀγίου ὄρους¹. Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, εἰς τὴν συνεδρίαν αὐτῆς, τῆς 9ης Ἰανουαρίου 1923, ἐνέκρινε τὴν ὡς ἄνω ἀπόφασιν τῆς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου Θεσσαλονίκης². Τὴν 7ην Ὁκτωβρίου 1924 ἀπεφάσισθη ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου νὰ ἀποτελέσῃ ἡ τέως Ἐπισκοπὴ Ἀρδαμερίου ἰδίαν Μητρόπολιν³. Μητροπολίτης τῆς νέας ταύτης Μητροπόλεως ἔξελέγη τὴν ἰδίαν ἡμέραν ὁ Ἀρχιμανδρίτης Καλλίνικος παρητήθη διὰ λόγους ὑγείας τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1934, ἐνῷ ἡ διαπόμανσις τῆς Ἐπαρχίας του ἀνετέθη προσωρινῶς, μέχρι τῆς συγχωνεύσεως, εἰς τὸν Μητροπολίτην Ἱερισσοῦ καὶ Ἀγίου ὄρους Σωκράτη⁵.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς Νοεμβρίου τοῦ 1936, ἀποφάσει τῆς Ἱερᾶς Συνόδου,

σιλεῖον Θ. Σταυρίδον, Ἡ Ἱερὰ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης, ἔ.ἀ., σ. 169), εἰργάσθη εἰς διαφόρους περιοχὰς (Ἀρχιμανδρίτου Εὐγενίου Κωσταρίδη, ἔ.ἀ., σ. 169), Ἡ σύγχρονος Ἑλληνικὴ Ἑκκλησία, ἔ.ἀ., σ. 513) μέχρι τῆς ἐκλογῆς του ὡς Ἐπισκόπου Ἀρδαμερίου. Εἰς τὴν Κορυτσάν δὲν ἥδυνήθη νὰ μεταβῇ, λόγῳ τῆς ἐπικρατούσης τότε ἀνωμάλου καταστάσεως, παραμένων εἰς Κωνσταντινούπολιν («Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» 43, 1923, 257), τὴν 7ην Ὁκτωβρίου 1924 ἔξελέγη Μητροπολίτης τῆς νεοϊδρυθείσης Μητροπόλεως Καρδαμύλων, Ψαρρῶν καὶ Οίνουσῶν («Ἐκκλησία», 2, 1924, 157· «Ὀρθοδοξία» 1, 1926, 128· Μητροπολίτου Σάρδεων Γερμανοῦ, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι, ἔ.ἀ., σ. 75· Ἀρχιμανδρίτου Αἰμιλιανοῦ Τσακοπούλου, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι, ἔ.ἀ., 34, 1959, 168), τὴν 28ην Νοεμβρίου 1933 Μητροπολίτης Χίου («Ἐκκλησία» 11, 1933, 383· 406-8 ὁ ἐνθρονιστήριος λόγος) καὶ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1946 ἐκηρύχθη ἔκπτωτος τοῦ θρόνου του δι’ ἀπεφάσεως τοῦ Πρωτοβαθμίου διὰ τοὺς Ἀρχιερεῖς Συνοδικοῦ Δικαστηρίου («Ἐκκλησία» 23, 1946, 39). Μελέτη του περὶ τῆς Ἐπισκοπῆς Ἀρδαμερίου ἐδημοπιεύθη εἰς τὸν «Γρηγόριον Παλαμᾶν» 2(1918)215-217, 367-370.

1. «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» 6(1922)591.

2. «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» 43(1923)15-16.

3. «Ὀρθοδοξία» 1(1926)128· Ἀρχιμανδρίτου Αἰμιλιανοῦ Τσακοπούλου, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι, ἔ.ἀ., 34(1959)168-169. «Ορα καὶ τὸ ἔγγραφον τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου, τῆς 28ης Ὁκτωβρίου 1924, πρὸς τὸν Μητροπολίτην Θεσσαλονίκης Γεννάδιον, «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» 9(1925)25· Ἀ. Α. γελοπούλος, Ἡ ἐπισκοπικὴ Σύνοδος τῆς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης καὶ ἡ σημασία αὐτῆς σήμερον, «Θεολογία» 48(1977) 823.

4. «Ἐκκλησία» 2(1924)157· «Ὀρθοδοξία» 1(1926)128· Ἀρχιμανδρίτου Αἰμιλιανοῦ Τσακοπούλου, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι, ἔ.ἀ., 34(1959)168-169. Ἡ χειροτονία του ἐγένετο τὴν ἐπομένην εἰς τὸν πατριαρχικὸν ναόν, «Ὀρθοδοξία» 1(1926)129.

5. «Ἐκκλησία» 12(1934)55· «Ὀρθοδοξία» 9(1934)104-105.

κατηγήθη ή Μητρόπολις Ἀρδαμερίου καὶ Γαλατίστης καὶ συνεχωνεύθη κατὰ τὴν πολιτικὴν διαιρεσιν μὲ τὴν γειτονικὴν Μητρόπολιν Κασσανδρείας, πλὴν τοῦ τμῆματος Ζαγκλιβερίου, τὸ δύοιον προσηρτήθη εἰς τὴν Μητρόπολιν Θεσσαλονίκης¹. Τέσσαρα ἔτη ἀργότερον, διὰ τοῦ «Ἀναγκαστικοῦ Νόμου ὑπ᾽ ἀριθ. 2170/1940 Περὶ Καταστατικοῦ Νόμου τῆς Ἑκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» ή Μητρόπολις Ιερισσοῦ καὶ Ἀγίου Ὁρους προσέλαβε καὶ τὸν τίτλον «καὶ Ἀρδαμερίου»². Οὕτω, τὰ χωρία τῆς τέως Μητροπόλεως Ἀρδαμερίου, τὰ δόποια πρότερον εἶχον προσαρτηθῆ εἰς τὰς Μητροπόλεις Θεσσαλονίκης καὶ Κασσανδρείας, ὑπήχθησαν νῦν εἰς τὴν Μητρόπολιν Ιερισσοῦ, Ἀγίου Ὁρους καὶ Ἀρδαμερίου, τῆς δόποιας Μητροπολίτης διετέλεσε μέχρι τοῦ ἔτους 1944 δ ἀπὸ 27ης Ὁκτωβρίου 1911 Ἐπίσκοπος καὶ ἀπὸ 7ης Ὁκτωβρίου 1924 Μητροπολίτης Ιερισσοῦ καὶ Ἀγίου Ὁρους Σ ω κ ρ ἄ τ η ζ.

Διάδοχοι τοῦ Σωκράτους διετέλεσαν οἱ Διονύσιος (9 Ὁκτωβρίου 1944-25 Σεπτεμβρίου 1951), Κυριανὸς (25 Σεπτεμβρίου 1951-2 Φεβρουαρίου 1959) καὶ Παύλος (11 Μαΐου 1960-22 Ιανουαρίου 1980)³.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΑΘ. ΓΛΑΒΙΝΑΣ

¹. «Ἐκκλησία» 14(1936)357. Πρβλ. «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» 24(1940)189 καὶ † τοῦ πρ. Λήμνου Βασιλείου, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλαδίκης Ἐκκλησίας (1833-1960), «Ἐκκλησία» 37(1960)85.

². «Ἐκκλησία» 18(1940) 5· «Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς» 24(1940)189.

³. Περὶ τῶν Μητροπολιτῶν τούτων ὅρα Παύλος, Μητροπολίτου Ιερισσοῦ καὶ Ἀγίου Ὁρους, Ἡ Μητρόπολις Ιερισσοῦ, Ἀγίου Ὁρους καὶ Ἀρδαμερίου κατὰ τὴν τελευταίαν ἐκατονταετίαν, Ἀθῆναι 1979, σ. 25 κ.έ.

ZUSAMMENFASSUNG

A p o s t o l o s G l a v i n a s, Bischöfe der Diözese von Ardamerion.

Ardamerion hiess früher Hercula und Herculion. Die Diözese Herculion oder Ardamereos, die der Metropole von Thessaloniki angehörte, wird zum ersten Mal um 980 in der Notitiae Episcopatum (Parthey, Notitia 3) erwähnt.

Im 16. Jahrhundert begegnet man sie als Diözese von Galatista und im Ausschluss daran, nämlich im späteren 16. und 17. Jahrhundert, findet man sie auch als Diözese von Zangliverion.

Im Jahre 1923 ist die Diözese abgeschafft worden, im darauffolgenden Jahre jedoch wurde sie wieder als Metropole ins Leben gerufen. Im Jahre 1936 wurde auch die Metropole von Ardamerion abgeschafft und 1940 wurden ihre Gemeinden der Metropole von Hierissos und Hagion Oros angegliedert. Letztere erlangte somit die Bezeichnung Metropole von Hierissos, Hagion Oros und Ardamerion.

In dieser Studie werden die einunddreissig Bischöfe von Ardamerion angeführt, vom ersten bekannten (Ioannis, 943) bis zum letzten (Ioakeim, 1911-1922), sowie der einzige Metropolit von Ardamerion (Kallinikos, 1924-1934) und die vier Metropoliten der Metropole von Hierissos, Hagion Oros und Ardamerion (1940-1980).